

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Pedagogická fakulta

Katedra psychologie a pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Rodina a její vliv na vývoj dítěte a páchaní trestné činnosti

Vedoucí práce

Mgr. Alena Toningarová

Vypracovala

Tereza Nosková

České Budějovice

2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jsem jen pramenů literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG, provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 30.3.2011

.....

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat Mgr. Aleně Toningrové, vedoucí mé bakalářské práce, za odborné vedení a poskytování cenných rad a materiálních podkladů k práci.

ABSTRAKT

Klíčová slova: rodina, výchova, rozvod, mládí, děti, kriminalita, prevence.

Práce se zabývá výchovou dětí v rodině a jejím vlivem na vytváření celkové osobnosti s tendencemi vedoucími k páčání trestné činnosti. Pozornost je věnována zejména vlivu neúplné rodiny a rizikům s tím souvisejícím, kriminalitě dětí a mládeže a možnostem řešení. Teoretická část pak vychází z případových studií dětí, které byly umístěny ve výchovném ústavu a škole, které mají problémy s chováním a dopustily se trestné činnosti.

Family and its influence on development of a child and commission of crime

Key words: family, parenting, divorce, adolescents, children, crime, crime prevention.

Abstract:

The work deals with the education of children in the family and its influence on the overall development of personality with tendencies leading to criminal activity. Attention is paid especially on influence of incomplete family and to all related risks, criminality of children and teenagers and possible solutions. The theoretical part is based on case studies of children who were placed in educational institutions and schools that have behavioral problems and committing crime.

Obsah

ABSTRAKT	4-5
OBSAH	5-7
ÚVOD	8-9
1. RODINA	10-11
1.1 STRUKTURA RODINY	11-12
1.2 FUNKČNÍ A DYSFUNKČNÍ RODINA	13-14
1.3 RODINA JAKO MÍSTO CITOVÝCH VZTAHŮ	14-15
1.4 RODINA MLADISTVÉHO DELIKVENTA	15-16
2. VÝCHOVA A JEJÍ VLIV NA ROZVOJ OSOBNOSTI JEDINCE	17-18
2.1 FÁZE VÝCHOVNÉHO PROCESU	18
2.2 ASOCIÁLNÍ A ANTISOCIÁLNÍ PORUCHY CHOVÁNÍ	18-20
2.3 VLIV ŠKOLY NA ROZVOJ OSOBNOSTI DÍTĚTE	20-22
2.4 ZÁJEM SPOLEČNOSTI NA VÝCHOVĚ DĚTÍ	22-23
3. ROZVOD A JEHO VLIV NA DÍTĚ	24-25
3.1 INTERPERSONÁLNÍ USPOŘÁDÁNÍ RODIN PO ROZVODU	25-27
3.2 VÝVOJ DĚTÍ Z ROZVEDENÉHO MANŽELSTVÍ	27-29
4. VÝVOJ KRIMINALITY V POSLEDNÍCH LETECH	30-31
4.1 SOCIOLOGICKÝ POHLED NA KRIMINALITU	31-32
4.2 KRIMINALITA MLAD. PACHATELŮ A JEJÍ PŘÍČINY	32-34
4.3 TYPICKÉ RYSY TR. ČINNOSTI MLADISTVÝCH	34
4.4 FAKTORY MAJÍCÍ VLIV NA PÁCHÁNÍ TRESTNÉ ČINNOSTI MLÁDEŽÍ	35
4.5 PREVENCE KRIMINALITY	35-37
5. VÝZKUMNÁ ČÁST	38
5.1 CÍL VÝZKUMU	38-40

- PŘÍPAD Č. 1 – Šimon	40-42
- PŘÍPAD Č. 2 – Martin	42-44
- PŘÍPAD Č. 3 – Jiří	44-45
- PŘÍPAD Č. 4 – Michal	45-46
- PŘÍPAD Č. 5 – Robert	46-47
- PŘÍPAD Č. 6 – Daniel	47-49
5.2 ZÁVĚR VÝZKUMU	49-50
6. ZÁVĚR	51-53
7. SEZNAM LITERATURY	54

ÚVOD

Každý z nás patří do nějaké rodiny. Rodina nás ovlivňuje, ať chceme nebo nechceme. Kladně i záporně. Je však rozdílné do jaké míry nás ovlivňuje. Problematika výchovy, neúplné rodiny, vztahů a postojů k rodičům, autoritám a vrstevníkům se týká každého z nás. Bylo by nejlepší, kdyby z každého dítěte vyrostl sebevědomý a slušný jedinec. Život nám ale předurčuje různé role, které můžeme z větší či menší části ovlivnit. Ty části, které jen sami ovlivnit nemůžeme, jsou závislé na tom, kdo a jak nás vychovává, do jaké rodiny jsme se narodili, do jaké školy chodíme a jaké máme genetické dispozice zejména ve vztahu rezistence vůči závadovému chování, začlenění se do špatných vrstevnických part a náchylnosti vůči návykovým látkám. A na základě těchto všech ovlivnitelných i neovlivnitelných skutečností z nás vyroste konkrétní jedinec, který se zařadí někam do společnosti a za své činy ponese odpovědnost.

Rodina a zejména vliv rodiny, rodinného prostředí a výchova v rodině určují další vývoj osobnosti. Praktické zkušenosti potvrzují, že tyto názory mají své opodstatnění. V rodině vznikají první morální vlastnosti, vztahy a postoje. Rodina je prvním prostředím, ve kterém člověk získává od narození sociální zkušenosti, vědomosti a návyky, které se pak projevují při jednání s druhými lidmi. Právě děti napodobují své rodiče, osvojují si tak základní pravidla chování a vztahy k ostatním lidem. Při tomto napodobování někdy více, jindy méně, přebírají určitý projev chování svých rodičů ale i sourozenců. Dochází k napodobování i složitých činností, ve kterých se projevuje určitý záměr, například pracovat jako ostatní, být spravedlivý, čestný apod. Rodina má také na vývoj jedince relativně nejdelší vliv. Jedinec se v rodině setkává s konfliktními situacemi a učí se je různými způsoby řešit. Rodinné prostředí může však působit i záporně a jeho negativní důsledky mohou vést až k protispoločenské nebo protizákonné činnosti mladého člověka.

Ve své práci, a to v její teoretické části, se zabývám otázkou rodiny jako takové a její důležitostí. Protože je v dnešní zrychlené a moderní době obvyklé, že polovina rodin se rozpadá, zabývám se neúplnou či nefunkční rodinou a jejím vlivem na výchovu dítěte. Zabývám se kriminalitou dětí a mládeže, samotnými pojmy dítě a mladistvý a zákonem o soudnictví ve věcech mládeže. Protože si myslím, že neúplná či nefunkční rodina má na dítě vliv převážně negativní a dítě tak může „předurčovat“ k páchání trestné činnosti či

jinému protiprávnímu, nevhodnému a nežádoucímu chování, snažím se zabývat otázkou, je-li tomu opravdu tak a pokud ano proč, což je cílem mé bakalářské práce.

V praktické části mé práce se konkrétně zabývám dětmi, které kvůli problémovému chování, jež jejich rodiče nezvládali, byly svěřeny na základě rozhodnutí soudu do ústavu či psychiatrické léčebny nebo nad nimi byl vykonáván dohled či se dostaly do péče oddělení sociálně právní ochrany dětí pod spisovou značku Om – ochrana mládeže. Pro dokreslení využívám i statistické výstupy Magistrátu města, Oddělení sociálně právní ochrany dětí za rok 2009 a 2010, neboť z těchto je zřejmé, jaký podíl dětí z úplných a rozvedených rodin, páchal na okrese České Budějovice trestnou činnost či přestupky a kolik z dětí v rodinách má výchovné problémy.

Toto téma jsem si vybrala proto, že rodina, výchova i rozvody, se týkají každodenního života nás všech. Pracuji jako vyšetřovatel Územního odboru Policie ČR v Českých Budějovicích a i ve své práci se setkávám s problémovými dětmi, rodiči, nefunkčními rodinami, dětmi svěřenými do ústavů, dětmi s diagnózami s poruchami chování aj. Tímto svým povoláním jsem ovlivněna, kdy si myslím, že špatná rodina má vliv na další vývoj dítěte, že správná výchova v rodině je důležitá a není nutné, aby dítě správně vychoval jen biologický rodič. Myslím si, že je lepší nebiologický rodič než rodič biologický, ale špatný. Společnost je však nastavena obráceně – dle úřadů je lepší špatný biologický rodič než rodič cizí. V kontextu se svým zaměstnáním navíc vnímám i kriminalitu dětí a mladistvých, nejen výchovné či porozvodové problémy v rodině.

Struktura mé práce je v první části rozčleněna do popisu rodiny jako takové, zjištění, jak jí vidí odborníci a co vše má na dítě negativní vliv. V další části se zabývám výchovou a jejím vlivem na dítě, poté rozvodem a jeho vlivem na dítě a nejdříve se dále zabývám kriminalitou jako takovou, pojmem dítě, mladistvý, provinění a zákonem o soudnictví ve věcech mládeže a prevencí kriminality. V praktické části popisuji případy 6 mladých mužů, kteří převážně pocházejí z rozvedené rodiny a kteří měli problémové chování a následně se dopustili a z většiny nadále dopouštějí páchaní trestné činnosti. Ve své práci využívám i statistické výstupy Policie ČR, konkrétně v okrese České Budějovice, a to za období roku 2009 a 2010, ze kterých je patrné, jaké množství dětí a mladistvých v tomto období páchalo trestnou činnost, za kterou bylo stíháno či řešeno soudy pro nezletilé děti.

1. RODINA

Co vlastně v dnešní době přesně znamená rodina? Je vůbec nutná, když všechno se dá koupit, existuje televize, počítače, internet? Mají v dnešní zrychlené době rodiče čas věnovat se řádně svým dětem, ví vůbec jak? Je pro dítě lepší rodina úplná, neúplná, náhradní, sezdaná, nesezdaná, s více sourozenci či bez nich? Tyto a mnoho dalších otázek si často kladu, když se ve své práci setkávám s různými dětmi i dospělými, jejich návyky, znalostmi, potřebami a zároveň vše porovnávám s mým vlastním dětstvím, představami a životním stylem, který vedu. Sama jsem přesvědčena, že v dnešní době víc než kdy dřív, je pro zdárný socializovaný vývoj každého jedince, rodina tou nejdůležitější součástí. Nemyslím si, že je důležité, jestli je to rodina žijící v manželství nebo na psí knížku, ale myslím si, že to musí být rodina funkční. Rodina, kterou zajímá dítě samo, je ochotna s ním trávit čas, komunikovat s ním, učit ho, předávat mu zkušenosti, sledovat jeho volný čas a učit ho, jak s tím časem správně nakládat. A jak to vidí odborníci?

Matoušek třeba tak, že „...rodina odedávna existuje především proto, aby lidé mohli náležitě pečovat o své děti. Je biologicky významná pro udržení lidstva, je však také základní jednotkou každé lidské společnosti. Rodina je prvním a dosti závazným modelem společnosti, s jakým se dítě setkává. Předurčuje jeho osobní vývoj, jeho vztahy k jiným skupinám lidí. Rodina dítě orientuje na určité hodnoty, vystavuje ho určitým konfliktům, poskytuje mu určitý typ podpory. Tímto mu předává sociální dovednosti, bez kterých by se v dospělosti neobešlo“. Podle něj je navíc podstatným znakem rodiny společné bydlení. Rodina vytváří domov.¹

Matějček říká, že „...domov je přístav, kam se můžeme vracet. Znamená místo, kde jsou „naši“. Místo, kde jsme přijímáni takový, jací jsme, kde se nemusíme přetvařovat, kde nemusíme nic předstírat...“ Matějček dále tvrdí, že pokud dítě prožije své dětství šťastně, je větší naděje, větší pravděpodobnost, že jednou také připraví šťastné dětství svým dětem.

¹ MATOUŠEK, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. 1997: 8,10

A právě tato větší naděje, tato větší pravděpodobnost závisí na nás, je v našich rukou, v našich vědomostech, našem svědomí.²

Rodina plní, i v minulosti plnila, **několik základních funkcí**, a to například biologickou, reprodukční, emocionální, ekonomickou, socializační a výchovnou. V současné době rodina díky vývoji ve zdravotnictví a genetickému zkoumání, ztrácí svoji nadvládu v důležitosti reprodukční funkce. Ekonomická funkce je stále velmi důležitá, ač ji může suplovat stát vyplácením dávek. Emocionální je v dnešní době nejdůležitější, je nenahraditelná. Je to právě ta jedinečnost každé z rodin, ta, která nejvíce utváří a naopak, pokud tato funkce v rodině nefunguje, může dítěti hodně brát a zraňovat jej. Socializační funkce je ta, kterou přebírá i škola, učitelé a vrstevníci. Není tak jen na rodině samotné.

Česká rodina prošla – stejně jako rodina evropská a světová – v posledních padesáti letech mnoha změnami. Přesto zůstává **základním kamenem společnosti, základním modelem pro výchovu dětí**. Její rozpad často znamená pro děti bolestnou ztrátu.³

1.1 STRUKTURA RODINY

Základní rodinnou strukturou je **nukleární rodina**, tj. složená z rodičů a jejich dětí, dále **polygamní rodina**, kdy jeden z rodičů má společensky uznávanou vazbu ještě s jiným partnerem a **rozšířené rodiny**, které vznikly rozšířením nukleární rodiny o novou rodinu v další generaci. Dospělý se svými dětmi znovu prožívá vlastní dětství a může se vyhnout vlastním chybám, které na něm spáchali jeho rodiče.⁴

² MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 1995: 10-11

³ BAKALÁŘ, E. NOVÁK, M. A D. a kol. *Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné*. 1996: 33

⁴ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1997: 9

Přesto je zřejmé, že není tím nejdůležitějším, jaká rodina dítě vychovává, ale to, co mu předává a jak ho vychovává. Dítě nemusí vychovávat biologický rodič, přesto mu i ti „cizí“, mohou předat vše potřebné, mít na ně čas, věnovat se mu. Na druhou stranu jejich snaha může být časem marná, neboť dítě samo si nese jinou genetickou výbavu, která ovlivňuje jeho jednání. Bylo provedeno mnoho zkoumání k tomu, nakolik dítě ovlivňují geny, nakolik výchova, škola a vrstevníci. Výzkumy se různí a nikdy nebylo jednoznačně řečeno, že jen geny, jen výchova či jen prostředí utvořily osobnost jako takovou, a to dobrou či špatnou. Vždy se sešlo více faktorů, které osobnost ovlivnily.

Proto i schopnost rodiny vychovávat děti a vyrovnávat se s těžkostmi je závislá na tom, jak je rodina napojena na své sociální okolí. Toto spojení se nazývá Matoušek sociální sítě rodiny: *„jde o koalici rodin na sobě závislých, do níž se někdy počítají ještě jiní nepříbuzní lidé (přátelé, známí, jež s rodinou přicházejí do styku)“*. Podle Matouška platí jak o jednotlivcích, že jejich duševní a tělesné zdraví souvisí s jejich vazbami na rodinu, tak i o pospolu žijících malých rodinách, že mnohé aspekty jejich prosperity jsou závislé na vazbách v širší rodině.⁵

Náhradní rodina – instituce „nevlastního“ rodičovství stejně, jako instituce osvojení dítěte, nebo-li adopce, je jistě tak stará jako rodina samotná. Dítě již při vstupu do světa je vybaveno takovými silami, které mu umožní „přitáhnout si“ pomoc, zájem a náklonnost lidí kolem. Dospělí lidé jsou zase vybaveni tak citlivými, vnímavými mechanismy, že dovedou na ony signály vysílané dítětem pohotově a účelně reagovat. **Dítě za své rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají.** Rodina stojí na začátku – má možnost ovlivňovat vývoj dítěte v jeho nejcitlivějších fázích, může nejvydatněji uspokojovat jeho základní psychické potřeby a je modelem mezilidských vztahů, které si dítě ponese dál do života a jímž bude poměřovat všechny vztahy další, do nichž samo vstoupí. Další roli v životě dítěte hraje škola, hřiště, kamarádi, přátelé a později i zaměstnání.⁶

⁵ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1997: 74

⁶ MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 1995: 16,21

1.2 FUNKČNÍ A DYSFUNKČNÍ RODINA

Typů rodin je více. Nejčastěji se používají čtyři termíny, a to rodina funkční, problémová, dysfunkční a afunkční. Nejideálnější je rodina funkční. Plní všechny své funkce, dokáže řešit problémy, je v ní zajištěno dobré emociální klima, zdárně vychovává dítě. Rodina problémová je ta, kde dochází k problémům a hrozí její rozpad. Emoční klima nemusí být vždy příznivé, neohrožuje však výchovu dítěte. Rodina dysfunkční již není sama schopna řešit problémy, potřebuje soustavnou péči. Rodina afunkční již neplní svou funkci, z takovéto rodiny se odebírají děti, protože dochází k vážným poruchám socializace. Z tohoto rozdělení rodin je patrné, jak moc je důležitá rodina pro zdárný vývoj jedince. Funkčnost rodiny se výzkumem zaměřuje na schopnost členů rodiny efektivně spolu komunikovat, řešit běžné i výjimečné problémy, přiměřeně emočně reagovat a určovat meze dovoleného chování.

Konkrétně různé klima ve funkční a dysfunkční rodině popisuje výstižně Matoušek, kdy podle něho **funkční rodina** je ta, která očekává dobré za dobré, její členové na sebe berou ohledy a respektují se. Existuje pevná aliance mezi rodiči, kterou žádný vnější vliv nedokáže trvale ohrozit. V rodině je jasná hierarchie odpovědnosti, jedinečnost jejich jednotlivců je hodnocena pozitivně. Podle Matouška „*v rodině existuje rovnováha mezi potřebou soukromí a potřebou sdílení, každý mluví sám za sebe a komunikace je živá, aktivní. Je v ní hodně dialogů a humoru.*“ Sociální i jiná realita je rodinou interpretována nezkresleně, je zpracovávána vlivem rodinných tradic, které rodinu hodnotově orientují. **Dysfunkční rodina** je pak ta, která má v komunikaci hodně protimluvů, nedorozumění, zmatků, neurčitostí. Je v ní vysoká stereotypie, rodina se drží zaběhaných způsobů komunikace, neodvažuje se hledat nové způsoby. Typické sekvence promluvy – ticho – promluva – ticho, tyto promluvy působí jako monology. Dle Matouška: „*komunikační iniciativa členů je nízká, v rodině však může být někdo, kdo se pokládá za mluvčího a strážce rodinných pravidel.*“ Ten pak ovládá pole, ostatní mlčí, nepřesvědčivě přitakávají, někdy se někdo agresivně postaví proti rodinné autoritě. V těchto rodinách je pozorováno mnoho negativních emočních projevů od ironizování až k otevřenému a přímému napadání a i nepochopitelná hluchota ke stavu krajní psychické nouze

některého člena rodiny či cynické zlehčování signálů nepohody. Vyskytují se zde i neskrývané projevy beznaděje a zoufalství.⁷

Dítě si do dospělosti přenese vzor chování, které mu rodina poskytla. Pokud je přítomno disharmonickým vztahům v rodině, může to ovlivnit jeho psychický vývoj a následnou dospělost. Narušené rodinné vztahy se tak můžou stát rizikovým faktorem pro jeho další samostatné chování. Dítě může přijmout skutečnost, že dospělí lidé se k sobě nemusejí chovat s úctou, láskou a slušností. Může být vychováno v tom, že lidé se mohou fyzicky napadat, být přehnaně dominantní a submisivní, sprostí a bezohlední. Tyto vzorce pak může přijmout za vlastní a žít podle nich a následně vychovávat v tomto duchu i své vlastní děti.

1.3 RODINA JAKO MÍSTO CITOVÝCH VZTAHŮ

Jedním z podstatných znaků rodinné výchovy je trvalost a hloubka citových vztahů mezi dětmi a jejich rodiči, případně těmi, kdo z jakýchkoliv důvodů stojí na místě rodičů. Při výchově dětí v zařízeních (jesle, mateřská školka, dětský domov) také vzniká mezi dítětem a jeho vychovatelem určitý citový vztah, ale je mělký, povrchní a trvá zpravidla jen tak dlouho, jak dlouho trvá přímý styk jedněch s druhými. Proto je rodina tak důležitá. Čím jsou tyto vztahy slabší, povrchnější a krátkodobější, tím víc se blíží rodinná výchova výchově nerodinné a má ovšem i takové výsledky. **Citová angažovanost v normální fungující rodině se tedy vyvíjí a přetváří, jak děti vyrůstají a odrůstají, ale nepomíjí** – děti nás neopustí, i když jednou z rodiny odejdou a založí si rodinu vlastní. Děti v dětských domovech žijí daleko více přítomností. Není důvod pro strach ze špatných známek, pohoršení, zármutku někoho z blízkých, vše je omezeno na minimum. O citech dítě neuvažuje, city dítě prožívá. Ty jsou mu vlastní, přijímá je bezprostředně, jsou mu potřebné k životu jako rybě voda. Tam, kde se lidé mají rádi, je pro ně životní prostředí příhodné, ať je některý z rodičů vlastní nebo nevlastní. Na tom dítěti nezáleží. Záleží mu

⁷ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1997: 132-135

na tom, zdali je rodič vnitřně a psychicky za své přijímá a zdali se k němu mateřsky či otcovsky chová.⁸

Dítě je jako houba. Nasává lidi kolem sebe, to, co říkají, jak se k němu chovají, jak se chovají k sobě navzájem, vnímá lež i pravdu. Potřebuje dotyk, pohlázení, pochvalu, ale i řád a autoritu. Mělo by vědět co je špatné a co je dobré. Mělo by mít někoho, kdo mu rozumí, kdo je s ním rád.

V dřívějších dobách to byly matky a jejich matky či sestry, kdo s dětmi trávil v tlupách čas, velmi se rozlišoval mužský vzor a zbylá rodina. V dnešní době se již tolik nelpí na vzorech mužských či ženských, společnost se emancipovala, a to je vidět i na rodině samotné. Dnes se otec nebojí projevit city, vychovávat. Matka se nebojí budovat kariéru, pracovat do noci, na úkor mateřství, které třeba plně zastoupí otec. O to větší nároky jsou na dítě dnes kladeny. Nežije od mala v uzavřené rodině, která má stejný cíl: sehnat obživu, najít místo k přečkání zimy, léta, ale v rodině, která se sama potřebuje začlenit do nějaké sociální vrstvy, statusu. Jsou proto na něj kladeny mnohem větší nároky. A pokud se sami rodiče nedokážou začlenit, či se rodina rozpadne a na začlenění již není „čas“, protože každý si jde svou cestou a na dítě se „zapomene“, nemá kdo tu pro dítě být, nabídnout mu rameno, lásku, výchovu a jistoty.

1.4 RODINA MLADISTVÉHO DELIKVENTA

Je rodina delikventa rozeznatelná na první pohled? Je zřejmé, že zrovna z nějaké konkrétní rodiny vyroste dítě, které bude páchat trestnou činnost, již předem v dětství? Nebo naopak působí rodina delikventa nenápadně, nejsou viditelné zjevné předpoklady, že pro dítě to bude později špatný základ vlastního startu života a nevydařená socializace? Podle mě to může být tak i tak. Můžou být rodiny, které viditelně žijí v bídě, v nezájmu o své děti, děti se vychovávají „sami“ nebo je vychovává ulice, vrstevníci a party, nebo to můžou být rodiny, kdy rodiče nejsou autoritou, přesto může být rodina úplná a tím pádem na první pohled „funkční“, stejně tak i rodiny, kdy rodiče působí jako rodiče, kteří mají zájem o své dítě, ale málo času na něj, dopřávají mu to nejlepší a dítě přesto z „blahobytu“

⁸ MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 1995: 29-32, 65

hledá únik, nedokáže se začlenit, identifikovat a inklinuje k partě, která ho přijme za svého, věnuje mu více času a zájmu a může pak začít páchat trestnou činnost.

Tradičně se soudí, že rodiny mladistvých delikventů jsou rodiny sociálně slabé, případně i rozpadlé. V posledních desetiletích se s překvapením zjišťuje, že mladiství delikventi pocházejí z dobře situovaných a na první pohled funkčních rodin. Přesto platí, že většina rodin mladistvých delikventů je méně soudržných a atmosféra v nich je konfliktnější než v rodinách s normálně se vyvíjejícími dětmi. Častá je tzv. rozštěpená dvojná vazba – co otec dovoluje, to matka zakazuje a naopak. **Neúplná rodina (zejména rodina s chybějícím otcem) se statisticky významně častěji vyskytuje jako charakteristika rodinného zázemí u delikventních osob.** V souvislosti s tím se podtrhuje **význam otcovského vzoru a otcovské autority.** Emocionální vazba mezi rodiči a dětmi je narušována neustálým komandováním, vyžadováním a kritizováním. Čím hůře jsou rodiče schopni regulovat chování svých dětí, tím dříve se dítě začne chovat kriminálně. **Též je prokázána spojitost mezi násilnou kriminalitou mládeže a násilnickým chováním rodičů vůči dětem** předtím, v době jejich dětství. Mládež, která se proti zákonu provinuje spíše nenásilnou trestnou činností (krádežemi, podvody), pochází spíše z rodin, v nichž rodiče laxně uplatňovali disciplínu.⁹

⁹ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1997: 110-111

2. VÝCHOVA A JEJÍ VLIV NA ROZVOJ OSOBNOSTI JEDINCE

Osobnost jedince se vyvíjí pod vlivem spontánního utváření, ale i vlivem cíleného, záměrného utváření, tedy procesem výchovy. Výchova může být účinná pouze tehdy, je-li respektován celkový vývoj jedince s ohledem na vlivy všech působících faktorů, tedy i těch, které působí spontánně. Je **zcela nezbytné individuální chápání každého jedince a vytváření podmínek pro jeho další vývoj. Výchova je tedy cílevědomým a záměrným vytvářením a ovlivňováním podmínek** umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulujícími jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností. Takto pojímaná výchova má několik základních rysů - širší spojitost zejména se spontánním formováním osobnosti. Výchova by měla působit nejen na kognitivní stránku jedince, ale i na stránku emocionální. Dítě by mělo být vedené k tomu, aby se otevíralo světu a aby si ujasnilo vlastní místo v něm. Musí se naučit zdolávat překážky, rozhodovat se a nést odpovědnost za své jednání. Je podstatné upevnění autenticity jedince a vytváření prostoru pro individualitu. Výchova by měla vést k integraci osobnosti, vytvoření vlastních hodnot, mravních zásad a k aktivní adaptaci, tj. takovému přizpůsobení se podmínkám, které nepotlačuje osobitost jedince. Je podstatné si uvědomit, že **jedinec není pouhým objektem výchovy, ale především subjektem a má velký podíl na svém vlastním formování, na sebepoznání.** Výchova by měla směřovat i k vyšším hodnotám, překročení sebe sama, pochopení kdo jsme a kam směřujeme, učí nás respektovat vnitřní svobodu druhých lidí. Výchova působí i jako prevence konformity (přizpůsobení se).¹⁰

Je tedy velice zřejmá souvislost s angažovaností rodičů, projevy citů, nutností autorit, porozumění a formování k sebepoznání v rodině samotné i při výchově jedince. Rodina a výchova jsou propojené složky, bez kterých jedinec nemůže být začleněn do normální společnosti, nemít zkreslené vnímání, vlastní pocity, vědět kam patří a co je

¹⁰ PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*. 1995: 36-39, 65

správné. Pokud selže rodina jako celek i výchova, jedinec bude vždy minimálně balancovat na okrajích společnosti, spíše se automaticky začlení tam, kde ho přijmou, kde po něm nikdo nebude vyžadovat dodržování norem, řád. Bude to společnost, kde se prosadí zejména tím, že přijme styl jejich života (bezdomovci, recidivisté, lidé závislí na návykových látkách).

2.1 FÁZE VÝCHOVNÉHO PROCESU

Pelikán rozlišuje čtyři základní fáze výchovného procesu. První je **fáze situační** - jedinec se během svého života dostává do různých konkrétních situací, ve kterých na něj působí zcela konkrétní podmínky dané situace a tyto analyzuje na základě dosavadních zkušeností. Druhá je **fáze fixační** - při opakování těch samých situací dochází k upevňování postojů a ke vzniku zvyků jako ustálených reakcí na podobné situace. Třetí je **fáze generalizační** – dochází k vytvoření zobecněných myšlenkových modelů situací v psychice jedince. Nejedná se už jen o situace podobné si zvenčí jako u předcházející fáze, ale naopak situace, které jsou si blízké vnitřním zaměřením. Poslední je **fáze osobnostně integrační** – dochází k integraci dosavadního vývoje v celistvou a autentickou osobnost. Velký význam pro interakci ve výchovném procesu z pozice dítěte mají tyto sociální potřeby: potřeba bezpečí, odezvy, sounáležitosti, lásky, hry, přátelství. Tyto potřeby nejlépe uspokojují rodiče. **Rodiče tak vkládají do výchovy nejen své postoje, ale často přejímají model i své vlastní výchovy.**¹¹

2.2 ASOCIÁLNÍ A ANTISOCIÁLNÍ PORUCHY CHOVÁNÍ

Asociální (poruchy chování, které neničí sociální hodnoty, ale jsou společensky nepřijatelné) či antisociální projevy (vědomě ničeny sociální hodnoty, nejvyšší společenská

¹¹ PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*. 1995: 74-76, 88-89

nebezpečnost) mladého člověka mají závažnou souvislost s poruchami rodinného prostředí. Lze konstatovat, že, ať již z jakéhokoli důvodu, nestabilní rodinné zázemí vytváří rizikové předpoklady kariéry dítěte. Orientační rodina jako celek i působení jednotlivých členů sehrává totiž významnou roli při primárním formování jedince. Je nesmírně důležité, jaké kvality rodina je, do jaké míry je schopna přiměřeně zajistit s věkem se měnící fyzické a duševní potřeby dítěte, rozvíjet jeho vrozené schopnosti a tlumit negativní sklony. Rodiče pozdějšího delikventa vstupují do **manželství často po velmi krátké známosti**, která neumožňuje dostatečné vzájemné poznání, vytvoření soudržných a kooperativních vazeb. Dále se často objevuje **faktor relativně nízkého věku rodičů při vstupu do manželství**. Mladí partneři nemívají ujasněný vztah k výchovným úkolům. Nechtěné dítě je ve svém vývoji již před narozením ovlivňováno duševní nepohodou stresované matky, po porodu pak vyrůstá často v neklidném, nestabilizovaném prostředí. Rodiny se pak rozpadají a dítě vyrůstá v neúplné rodině. **Nepřítomnost mužského či ženského vzoru** je často spojována s neadekvátním sociálním vývojem mladého člověka, neboť se málokdy podaří osamocenému rodiči suplovat roli chybějící rodičovské postavy. **Mnohá delikventní kariéra dětí je významně spjata se ztrátou rodiče**. Kriminální kariéra mladého člověka bývá spojena s celou řadou dalších zátěžových sociálně patologických jevů, které se vyskytují v jeho orientační rodině – alkoholismus, toxikomanie, prostituční či promiskuitní jednání rodičů, sourozenců a dalších osob z nejbližšího sociálního okolí. V rodinách se často objevují kriminálně závadové osoby, osoby se záporným postojem k práci, s příživnickým životním stylem. Rodiny mnohdy dětem nezajišťují ani základní životní potřeby, jako je dostatek jídla, ošacení a ostatní nutné podmínky života, např. vlastní postel, místo pro psaní školních úkolů, místo pro hru, minimální soukromí aj. Z hlediska sociálně ekonomické úrovně bývají rodiče často nezaměstnaní, závislí na státní podpoře. Snižuje se ekonomická úroveň rodin a stoupá tolerance k majetkové trestné činnosti. Rodiny bývají i „přelidněné“, dochází ke zdrojům neustálých konfliktů mezi členy. Stísněnost životního prostoru způsobuje **zvýšení tzv. teritoriální agrese**, což se v praxi **projevuje nárůstem především násilných deliktů**. Existuje i jiná skupina mladých pachatelů, která vyrůstá v podmínkách výrazného ekonomického nadbytku. Tato **tzv. „zlatá mládež“** mívá často **pocit nedotknutelnosti a nestíhatelnosti, nudí se a hledá vzrušení** za každou cenu. I tento postoj může vyústit v trestnou činnost, závislost

na alkoholu či drogách nebo v jiný sociálně patologický jev. **Rodiny mladých pachatelů bývají nejčastěji charakterizovány i celkovou nízkou vzdělaností úrovní.** Největší část rodičů mívá pouze základní vzdělání, často nedokončené, mnozí i zvláštní školu, chybí jim další kvalifikace. Význam vzdělávání je pak podceňován, což ovlivňuje mladé pachatele a jejich hodnotovou orientaci.¹²

Bohužel často v prvopočátku není toto nežádoucí chování odhaleno včas jako patologické, až v kontextu s dalším, nabalujícím se závadovým chováním rodina či škola zjišťuje, že nejde o banalitu, ale o chování, které do budoucna může mít závažné následky jak pro samotného jedince, tak pro jeho nejbližší okolí. A pokud si rodina již zpočátku všimne, že chování není žádoucí, často jedince omlouvá s tím, že on za to nemůže, že z toho vyroste, že se jen chytil špatné party, že se vše samo srovná, příp. otočí úplně s tím, že ostatní lžou, že ten jejich „jedinec“ by tohle nikdy neudělal apod.

2.3 VLIV ŠKOLY NA ROZVOJ OSOBNOSTI DÍTĚTE

Do výchovy významným způsobem zasahuje škola a předškolní zařízení. Dítě se tam často prvně setkává s přímým působením společenských norem a hodnot platných v okolním sociálním světě. Před vstupem do těchto zařízení žije dítě převážně pod vlivem rodiny, která normy a hodnoty často deformuje. **Pro mladé budoucí pachatele trestné činnosti je příznačné, že často vstupují do školního prostředí nedostatečně připraveni.** Odlišují se od ostatních nekázní, nedostatečnými hygienickými návyky, malým zájmem o výuku, nedostatečnou slovní zásobou, netolerantním přístupem ke spolužákům. Vzhledem k tomu, že se učitelé snaží z nových žáků vytvořit kompaktní celek od průměru se významně nelišících jedinců, dochází hned na počátku vstupu dítěte do školy k řadě závažných střetů mezi učitelem a žákem. Neukázněné nebo jinak zanedbané dítě bývá učitelem podvědomě interpretováno jako zlé, bývá často sankcionováno a vytlačováno na okraj třídy. Neukázněný žák bývá klasifikován špatnou známkou nejen z chování, ale často

¹² NOVOTNÝ, O. a kol., *Kriminologie*. 2004: 391-395

těž z jednotlivých předmětů. Dochází tak často k jevu, který je nazývám **stigmatizací**, tj. k trvalému a neměnnému zařazení jedince do určité kategorie žáků s negativními charakteristikami. Takovéto zařazení má za následek prohloubení problémů mladého člověka, vytvoření bariéry mezi žákem a učitelem, příp. spolužáky a v konečném důsledku vyřazení možného preventivního, edukačního či reedukačního působení školy. Toto vše vede jedince často k **záškoláctví**, které se v kriminologických výzkumech často váže k nastoupení kriminální kariéry. Obdobné příčiny mají i otevřené projevy nerespektování základních povinností dítěte, vzpoura proti sociálně aprobovaným normám společnosti (fyzická, verbální agrese, krádeže, nezáměr o studium, požívání alkoholu). **Dítě, které prožívá svůj neradostný život v rodině i ve škole, často hledá útočiště mezi obdobně postiženým vrstevníky.** Význam vrstevnických vztahů se významně akcentuje u mladých lidí, především v období puberty, kdy zapojení dítěte do skupiny vrstevníků se stává jedním z nutných předpokladů socializace. Skupina vrstevníků se stává oporou, útočištěm při snaze o osobnostní emancipaci z rodiny a školy a prostředkem přípravy pro dospělost. Kriminální a nekriminální jedinci se však liší v intenzitě odmítnutí dosavadních autorit a charakteru výběru vrstevníků. **Výsledek socializace je tedy závislý i na kvalitě skupin vrstevníků, které jej v různých formativních obdobích obklopují.** Pachatelé z řad mládeže se nejčastěji pohybují mezi vrstevníky s asociálními charakteristikami. K delikventní partě inklinují jedinci predisponovaní nevhodnou rodinou. **Tam, kde selhává rodina, nastupuje vliv party. Jednoznačně se ukazuje, že ve volném čase se životní dráha mladého člověka výrazně dotváří, neboť v této době se jedinec, více než kdy jindy, řídí svými touhami a potřebami, které jsou primárně závislé na jeho vnitřních hodnotách a normách, které si vytvořil (nebo mu byly zprostředkovány) v průběhu socializace.** **Volný čas,** kterého mají lidé ohrožení delikvencí více než nedelikventní vrstevníci, **je obecně nevhodně prožíván.** Dominujícím prvkem při jeho naplňování je pocit nudy, který se snaží zahnat nějakým okamžitým nápadem, jenž by nevyžadoval delší snažení, nebyl příliš intelektově náročný a obsahoval prvek dobrodružství, soutěže či uspokojení. Běžné dětské organizace nejsou obvykle schopny vstřebat děti, které v ničem nevynikají, jsou nešikovné, neukázněné, dosahují podprůměrných výsledků či jiným podobným způsobem vybočují. Škola většinou nechce

převzít odpovědnost za mimoškolní čas svých žáků a rodiče mnohdy období volného času podceňují, nejsou schopni sladit prvek svobody s prvkem kontroly. Výsledkem jsou pak asociální příznaky v jejich chování.¹³

K důležitosti rodiny a výchovy se tak přidává i škola. Učitelé a spolužáci jsou další možnou autoritou, vzorem pro zdárnou socializaci jedince či naopak. Protože dítě ve škole tráví převážnou část svého volného času, je nutné školu zařadit v důležitosti k rodině a výchově samotné. Ve škole dítě zároveň získává vědomosti, utváří si vlastní názory na to, co je dobré a co špatné a začleňuje se. Mnohdy právě až ve škole se projeví osobnost, do té doby nevyvinutého jedince, a jeho sklony k páchání dobrého či špatného. Dítě by nemělo pravidelně hned po škole utíkat do zájmových kroužků, aby tak vyplnilo veškerý volný čas. Mělo by mít prostor na svůj klid, své soukromí, svůj domov i lenošení. Mělo by umět komunikovat s rodiči, vrstevníky, učiteli. Zároveň by po škole nemělo mít ani příliš nevyužitého a neorganizovaného volného času, který by pak z nudy mohlo naplnit závadovým chováním. Vše by mělo být s ohledem na zdárný a zdravý vývoj jedince vyvážené.

2.4 ZÁJEM SPOLEČNOSTI NA VÝCHOVĚ DĚTÍ

Společnost má zvláštní zájem na řádné výchově mladých lidí. Základní koncepce je založena na **Listině základních práv a svobod** a na **Úmluvě o právu dítěte**. Základní vztahy v rodině upravuje **Zákon o rodině**. Podle zákona o **sociálně-právní ochraně dětí** věnuje stát prvořadou pozornost zejména dětem, jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti nebo nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, dětem, které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, živí se prostitucí, spáchaly provinění nebo čin jinak trestný, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky, dětem,

¹³ NOVOTNÝ, O. a kol., *Kriminologie*. 2004: 395-400

které se opakovaně dopouštějí útěků od rodičů, dětem, na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, jejich lidskou důstojnost aj. Významné úkoly v péči o nedelikventní a delikventní děti plní pracovníci sociálně-právní ochrany dětí - kurátoři, kteří působí v rámci krajských úřadů a obecních úřadů s rozšířenou působností. Zároveň zajišťují součinnost s rodiči, školou a jinými fyzickými a právníckými osobami ve svém obvodu příznivé podmínky pro výchovu, vzdělání a všestranný vývoj nezletilých dětí a chrání jejich zájmy. Můžou činit i opatření – napomenutí nezletilého, jeho rodiče a osoby, které narušují jeho řádnou výchovu, stanovit nad nezletilým dohled a uložit mu omezení, která zabrání škodlivým vlivům na jeho výchovu, týkající se zejména návštěvy podniků a zábav pro něho nevhodných.¹⁴

Společnost sama má zájem na podchycení závadového jednání mládeže či dětí. Existují instituce, které tyto jevy podchycují, pružně na ně reagují a mají státem dané pravomoci, které uplatňují. Přesto ani ony nedokážou zastavit nárůst kriminálního jednání a patologického chování. V posledních letech se v naší společnosti otevřeně mluví o poruchách chování, které jsou často problémovým dětem diagnostikovány a jež jejich chování ovlivňují. Mezi tyto se řadí zejména lehká mozková dysfunkce, nyní ADHD – hyperkinetická porucha a snížená inteligence.

¹⁴ NOVOTNÝ, O. a kol., *Kriminologie*. 2004: 400-403

3. ROZVOD A JEHO VLIV NA DÍTĚ

Je statisticky dáno, že v České republice se v posledních desetiletích rozvádí polovina uzavřených manželství. Toto se děje i v době, kdy více než čtvrtina párů spolu žijí bez sňatku, takže procentuelně by rozvodů bylo zřejmě ještě víc, kdyby se všechny páry, které spolu žijí, vzali. Z rozvedených manželství často zůstávají s jedním z bývalých manželů i děti, které trpí zřejmě nejvíc rozpadem rodiny, jistot, sociálního zázemí i ekonomické situace rodiny. Většina z rozvedených rozvodem přijde o životního partnera, rodiče dítěte, ale i o další zdroj příjmů, se kterým se v rodině předtím počítalo a hospodařilo. Jak velký vliv má rozvod rodičů na dítě, na jeho proces socializace? Je možné, aby se rodiče rozvedli v poklidu a na všem se domluvili? Je možné, že dítě bude použito jako prostředek boje mezi nimi a dojde tak k poškození jeho psychiky? Dopustí rodiče skutečnost, že přestanou v první řadě myslet na blaho dítěte a místo toho budou prosazovat sami sebe? Podle odborné literatury je zřejmé, že možné je obojí, bohužel varianta, že rodiče rozchod nezvládnou a dítě se stane prostředníkem nebo tím, na koho se zapomene, mnohem častější.

Většina rozvádějících se manželských párů v ČR má nezletilé děti. Každý rok ztrácí přes 30 tisíc nezletilých dětí rozvodem jednoho z rodičů. Je to téměř 3x více než v roce 1960. Dítě je po rozvodu až na výjimečné případy svěřeno matce. Úplnost a funkčnost rodiny je velice silným faktorem pro zdárný vývoj dětí. Děti z neúplných rodin prokazují šetřením vyšší kriminalitu než u rodin ostatních. Jsou náchylnější k drogové závislosti a pozdějším vlastním rozvodům.¹⁵

Porozvodová pomoc by se vždy měla zabývat dětmi, což je u nás zcela výjimečné. **Psychické reakce dětí na rozvod bývají často skryté**, ale ne méně vážné než u dospělých. Děti mívají po rozvodu rodičů pocity zavržení, trpí depresemi, upadají

¹⁵ BAKALÁŘ, E. NOVÁK, M. a D. a kol. *Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné*. 1996: 42-46

do zmatku, vytvářejí si fantastické hypotézy vysvětlující rozpad manželství rodičů, nekriticky se staví po bok jednomu z rodičů a k druhému zaujímají nepřátelský postoj.¹⁶

Každý rozvod má stránku ekonomickou, právní a osobní. Pro všechny zúčastněné představuje zátěž na léta. U dospělých dochází ke vzpomínání se od 2 do 5 let, u dětí rok až dva. Většina známých společností rozvod umožňovala nebo umožňuje. Společnost našeho typu téměř vůbec nereguluje výběr partnera pro manželství. Rozhodnutí založit rodinu je osobní záležitost. Dalším faktorem, který působí v civilizovaných společnostech na rostoucí počet rozvodů, je tempo společenských změn.¹⁷

3.1 INTERPERSONÁLNÍ USPOŘÁDÁNÍ RODIN PO ROZVODU

Montalvo vypracoval typologii interpersonálního uspořádání v rodinách po rozvodu, která umožňuje odhalovat další vývoj a rizika:

- typ 1 - **systém s jedním kompasem**: obvykle matka, kdo užívá dítěte jako kompasu, který jí má orientovat v porozvodových potížích. Dítě se tak stává zdrojem opory, ale někdy i překážkou, protože silný vztah k dítěti zasahuje do matčiny nových vztahů. Matka svou nejistotu může promítat do dítěte, dítě je zatíženo „ochraňováním“ matky a matka má znesnadněné seznámení s dalším mužem,
- typ 2 - **bezmocný rodič**: obvykle jde o matku, jejíž projevy bezmoci mají přivolat zpátky muže, který z rodiny odešel. Dítě do tohoto aranžmá přispívá tím, že je těžko výchovně zvládnutelné, případně má problémy ve škole s předměty, kterým matka nerozumí. Otec obvykle přichází a snaží se pomoci. Situace se opakuje, dítě se dostává do skryté koalice s otcem. Dítě se musí chovat tak, aby odůvodňovalo starosti (záchvaty vzteku, pláče, spaní s matkou v posteli), matka si udržuje iluzi vztahu k bývalému muži,

¹⁶ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1997:121

¹⁷ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1997:117

- typ 3 - **nerovný závod**: děti obvykle v péči otce, matce byl z nějakého důvodu styk omezen nebo odepřen soudem. Matka se chová vzorně, otec se k ní chová laskavě, avšak je nastražen na její poklesky a projevy neodpovědnosti. Dítě cítí napětí, ale neorientuje se v jeho zdrojích a nezbyvá mu než se chovat vzorně, aby se neporušily zbytky pout mezi rodiči. U některých dětí se v této rodinné konstelaci rozvíjejí psychosomatické nemoci – výraz neventilovatelného napětí,
- typ 4 - **soutěž v bezmocnosti**: oba rodiče děti zanedbávají natolik, že ty se zcela vymknou kontrole rodiny a problémy pak řeší veřejné instituce – sociální pracovníci, policie, školy. Klamný dojem může vyvolávat jeden z rodičů, který se tváří, že děti chce zvládnout, ale fakticky se v péči o ně také neangažuje. Tento rodič je někdy svými dětmi vydírán, případně jinak zastršován. Přesto, že se děti dostávají do konfliktu se zákonem, rodiče tím nejsou alarmováni. U těchto dětí je vysoké riziko vzniku psychických poruch, delikventního chování, útěků z domova, navázání se na asociální skupiny, toxikomanie.¹⁸

Jsou-li výjimečně po rozvodu děti svěřeny otci, existují u nás dva modely otce v rozvodovém řízení. Otec prvního typu – usmyslí-li si manželka, že se rozvede – zabálí si osobní věci, tiše vyklidí byt a z dálky pravidelně posílá výživné. Otec druhého typu se nedá a bojuje. Obě strany však sklouzávají do boje s ranami pod pás, čehož svědky, či přímo oběťmi, bývají právě děti. Ani od prvního ani od druhého typu otce nedostanou děti (v kombinaci s jednáním matky) vhodný model rodičovského či partnerského chování. První typ chování otce vstoupí dětem model apriorní stoprocentní nadřazenosti jednoho pohlaví nad druhým. Chování druhého typu vstoupí dětem styl boje všemi prostředky, který často devastuje všechny zúčastněné.¹⁹

Problematika svěřování dětí do péče po rozvodu je v současnosti dost ožehavým tématem. Je spousta otců, kteří se cítí, zřejmě po právu, soudy diskriminováni, kdy z většiny je dávana přednost matce, ač tato nemusí složitě prokazovat, zda je způsobilější k řádné výchově dítěte, zda je schopna zajistit dostatečné ekonomické podmínky na

¹⁸ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1997: 118-120

¹⁹ BAKALÁŘ, E. NOVÁK, M. a D. a kol. *Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné*. 1996: 8-9

bydlení a školu dítěte, nezjišťuje se, kdo má lepší předpoklady k tomu dítě lépe vychovávat. Snadno se pak stane, že dítě poté, co ztratí přirozenou autoritu otce, nevidí autoritu v matce či obecně v žádné jiné ženě, byl-li otec v rodině příliš dominantní, přestane poslouchat a matka jeho chování nejen toleruje, ale dost často i omlouvá. Dítě je pak vychované k tomu, že mu projde všechno, co chce.

Pokud rodiče po rozvodu neměli mezi sebou zachovaný dobrý vztah a dítě začne být problémové, často se pak stane, že rodiče si navzájem vyčítají, kdo za to může místo toho, aby byl řešen problém konkrétní, který se týká samotného dítěte a ne boje jeho rodičů. Je-li stav už i pro matku či otce nezvladatelný, na výchovu dítěte a začlenění do školy či jiného kolektivu dohlíží kurátor orgánu sociálně právní ochrany dětí.

3.2 VÝVOJ DĚTÍ Z ROZVEDENÉHO MANŽELSTVÍ

Výzkumy jasně prokazují, že rozvod dítě poškodí. Často dojde ke ztrátě jednoho z rodičů, naprosté změně výchovného prostředí, rodinných návyků, komunikace. Pokud se všechny vazby včas nepodaří zase slepit dohromady, dojde k poškození trvalému a následkům, kteří si všichni zúčastnění ponesou dál do života. Děti z rozvedených rodin nebo z rodin, které nefungují, mají zhoršený školní prospěch, jsou samotářské či naopak provokují a tím si zajišťují pozornost okolí, nemají respekt vůči autoritám, můžou být zlí. Častěji se u nich projevují poruchy chování, záškoláctví, sklony k šikaně a páčání trestné činnosti. Mají pocit, že všechno v životě selhalo, tak proč by se snažili, odbourají v sobě potřebu na sobě pracovat, protože si myslí, že se ani nevyplatí se snažit, být lepší, když nic nefunguje tak, jak by mělo a nikdo je nemá rád. Nemají ujasněný vztah sami k sobě a ke svému nejbližšímu okolí a bohužel často v této době není v okolí nikdo, kdo by měl čas a chuť chápat jejich potřeby a porozumět jim. Pedagogové ve škole často dítě zaškatulkují do kategorie „nepřízpůsobivé“, aniž by hlouběji zkoumali podstatu toho, proč tomu tak je.

Přitom dítě ve škole tráví pomalu víc času než doma. Škola dítě formuje, učí ho, adaptuje ho. Pokud není pedagog zároveň osobou, vůči které si takovéto „postižené“ dítě může vybudovat autoritu, není již pak nikdo, kdo by dítěti mohl být nápomocen.

Mnoho dětí z rozvedených rodin je méně adaptovatelných a více samotářských. Dítě prožilo těžké zklamání, dospělí selhali a zbořilo se půl světa dítěte. Ztráta důvěry je úměrná pocitu odcizení se světu a ztrátě sebedůvěry. Děti jsou více neukázněné a více rváči, zřejmě kvůli ztrátě autority a vnitřně pustnou. Chovají se neukázněně, bez respektu k autoritě vůbec. Dle výzkumu mají děti špatně adaptované problém s jedním z rodičů. Výhodou je, když mají v druhém rodiči oporu a jsou na něj citově fixováni. Adaptovanost dítěte rozumíme stupeň zařazení dítěte do kolektivu rodiny a školy. **Velký význam má pro dítě osoba, která je mu v rodině pevnou oporou**, která pro něho znamená „ostrov bezpečí“, na který se v době tísně, zmatku, nebezpečí a pocitu osamění, může uchýlit. Tato potřeba dítěte je v jeho vývoji velmi výrazná. Na počátku života je to především mateřská péče. S přibýváním zkušeností a celkovým vyspíváním se potřeba základní péče zmenšuje a potřeba získávání informací a zdrojů nápodoby se zvyšuje. Větší podíl se pak přesouvá na „princip otce“, který může nejvíce v pubertě převažovat nad „principem mateřským“. V rodinách, kde tato přirozená opora není výrazná nebo chybí, pozorujeme u dětí častěji špatné zapojení do kolektivů. Fixace na určitou osobu je základní potřeba v dětství, ale i v životě dospělého. **Nevyrovnaný citový vztah matky k dítěti brání daleko častěji dobrému zařazení dítěte do společnosti.** Nejednotný emocionální postoj matky vytváří v dítěti nejistotu i o všech ostatních hodnotách. Dítě je nejisté v jednání a rozhodování, čímž v kolektivu častěji naráží a hůře se s tím vyrovnává. Nejistota vztahu matky k němu jej činí ustrašeným a nejistým, ale i nedůvěřivým, čímž bývá narušen pojem autority. Tyto děti těžce udržují přátelství vrstevníků, bývají náladoví. Nejistota často nabývá rázu neurotických projevů. **Dobrý vztah mezi rodičem a dítětem není dán automaticky příbuzenstvím obou, ale jinými hodnotami – nezaujatost vztahů, osvobození od předsudků, dobrá vůle k soužití, vzájemné respektování, citový vztah, odmítání**

nezdravé rivality a žárlivosti na společně milovanou osobu, určitý klid a citová stabilita ve vzájemných vztazích, nesobecký zájem o druhého.²⁰

Dítě si může vytvořit pevný citový vztah i k rodiči, jehož celkový profil a výchovné předpoklady jsou velmi podprůměrných kvalit. Stává se to zejména v případech, kdy je to jediná osoba, která byla po určitou dobu na blízku, kdy takový rodič programově – ne nutně zcela vědomě – zamezuje dítěti navazovat jiné vztahy a takový rodič, který dítě citelně zkorumpuje. K uspokojivému osvojení společenské role musí mít děti vhodný vzor. Otec je vhodnějším modelem pro chlapce, matka pro dívky. **Rodič, který má výrazně vyšší vzdělání a inteligenci, bude dítě více stimulovat v jeho rozumovém rozvoji, předá mu více zkušeností a poznatků.**²¹

Rozchod rodičovského páru už od raného věku dítěte vzbuzuje jeho agresivitu. Nikdo již nepřichází, aby tvořil ochrannou clonu, když dítě zkouší uplatňovat svou moc na mamince, a tak si může hrát na domácího tyрана. Dítě po rozchodu rodičů uchopí moc, rodiče se cítí provinile. Mají strach, že ho budou traumatizovat, vykážou-li ho do patřičných mezí. Soupeří spolu o jeho lásku, a proto mají sklon ustupovat jeho přáním daleko snáze. Otcové, kteří mají dítě na starosti o víkendy, nechávají svého potomka chodit pozdě spát, vodí ho do restaurace, zahrnují ho hračkami ve snaze vynahradit mu v krátkém čase, v němž ho mají u sebe, chybějící každodenní vzájemnou blízkost. V takovém případě děti získávají nad svými rodiči převahu a jsou o to agresivnější. Když dítě matce odmlouvá, není tu nikdo, kdo by řekl, takhle s maminkou nemluv! Když místo tatínka zaujme nový partner, jehož legitimitu dítě neuznává, jeho vztek a agresivita se ještě zvýší. Samozřejmě že všechny děti rozvedených rodičů se nestanou agresivními, ale zatvrdí se.²²

²⁰ TRNKA, V. *Děti a rozvody*. 1974: 40-41, 78, 90, 141, 176-177, 191

²¹ BAKALÁŘ, E. NOVÁK, M. a D. a kol. *Průvodce rozvedem pro všechny zúčastněné*. 1996:62-63

²² ANTIER, E. *Agresivita dětí*. 2004: 95-96

4. VÝVOJ KRIMINALITY V POSLEDNÍCH LETECH

Během uplynulých desetiletí se stala kriminalita u nás masovým sociálním jevem. Koncentruje se do velkých měst a průmyslových aglomerací s vysokým počtem anonymních osob. Obyvatelé ve městě jsou ohrožováni zejména pouliční kriminalitou, krádežemi vloupáním, krádežemi aut a věcí z nich a loupežemi. Při trestné činnosti se zvyšuje brutalita a bezohlednost ze strany pachatelů. Na významu nabývá také trestná činnost spojená s drogami a jinými závislostmi.

Roste počet osob, pro které se zisk z kriminality stal pravidelným zdrojem příjmu. Kriminalita je nejvíce rozšířena zejména mezi vrstvami obyvatelstva žijícími na hranici chudoby a sociálně vyloučenými etnickým menšinami. Mezi pachateli trestných činů je registrován i zvyšující se podíl mladistvých a dětských pachatelů, tedy prvopachatelů, stejně tak i recidivistů.

Ze statistických výstupů Policie ČR je navíc zřejmé, že do 3. čtvrtletí roku 2010 bylo stíháno přes 85 tisíc osob v celé republice. Z toho 67,5% tvořily osoby se základním vzděláním a přes 4000 pachatelů bylo osob mladších 18 let. Z celkového počtu 58 277 stíhaných osob do 30.6.2010 bylo 3 833 cizinců (3 489 mužů a 344 žen), což představuje 6,6 % všech stíhaných osob. K 30. 6. 2010 bylo celkem 779 dětí do 15 let podezřelých ze spáchání trestných činů, bylo jich o 326 méně než ve stejném období roku 2009, což představuje pokles o 29,5%. Děti do 15 let podezřelé ze spáchání trestných činů tvoří 1,3% z celkového počtu stíhaných osob. K 30.6.2010 bylo stíháno 2 700 mladistvých (15-18 let), což je o 124 mladistvých a 4,4 % méně než v roce 2009. Stíhání mladistvů tvoří 4,6 % z celkového počtu stíhaných osob.

Podle dostupných policejních statistik bylo na okrese České Budějovice v roce 2009 trestně stíháno pro provinění 157 mladistvých a pro čin jinak trestný bylo řešeno celkem 111 dětí. V roce 2010 došlo k mírnému poklesu, kdy stíháno bylo 96 mladistvých a řešeno pouze 29 dětí.

Kriminalita jako sociálněpatologický fenomén má aspekty společenské i osobnostní, sociologické, psychologické, psychiatrické, pedagogické, trestněprávní a jiné. V ČR je ročně stíháno přes 75% mužů. Na takovou kriminalitu lze nahlížet jako na kriminalitu mužů. Ve srovnání s cizinou má ČR jedno z nejnižších zastoupení žen mezi pachateli. Vnější působení sociálního prostředí se různí v závislosti na věku člověka. Také osobnost se mění na každém věkovém stupni svého vývoje. Což se projevuje mj. **v převažující trestné činnosti u různých věkových kategorií pachatelů. Například skupinová trestná činnost převažuje u dětí a mladistvých.** Trestná činnost spojená s drogami je tam, kde je zdrojem zisku organizování výroby, distribuce drog, praní peněz, otázkou dospělých. Organizovaný zločin a hospodářská kriminalita jsou doménou středního věku. Jiné druhy sexuální kriminality jsou specifické pro raný, jiné pro pozdní věk. Největší pozornost je trvale věnována věkové kategorii dětí a mladistvých, tj. osob ve věku od 6-7 do 17 let, a to hlavně z důvodu, že právě v tomto věku začínají ty nejperspektivnější kriminální kariéry. V uvedeném období je také zásah do dosud nezralé osobnosti nejvhodnější a společensky nejvíc žádoucí a je současně preventivním opatřením proti pozdější kriminalitě těchto osob a proti recidivní trestné činnosti vůbec.²³

4.1 SOCIOLOGICKÝ POHLED NA KRIMINALITU

Povaha kriminality je v zásadě sociologická, protože již sama existence zločinu je závislá na existujících normách, hodnotách a sociálních institucích, které určité jednání jako zločinné vymezují. Důraz je třeba klást na vzájemné vztahy mezi konformitou a deviací v různých sociálních kontextech. Moderní společnosti zahrnují např. odlišné subkultury (romská), a tak chování, které je konformní v normách těchto subkultur, může být pokládáno za deviantní mimo ně. Stejně tak je výrazná závislost na sociálních podmínkách a povaze kulturního prostředí různých tříd, vrstev a skupin lišících se podle

²³ NOVOTNÝ, O. a kol., *Kriminologie*. 2004: 15-18, 123-125

majetku a moci (např. krádeže a loupeže nižších vrstev, daňové úniky, korupce vrstev vyšších). **Teorie diferencovaného přičlenění tvrdí, že jedinci se stávají kriminálními ne proto, že by byli patologickými nebo nedostatečně adaptabilními, ale proto, že se stávají členy skupin, je jejichž normy jsou z celospolečenského hlediska kriminální.**²⁴

Právo sankcí kriminálního činu u nás náleží soudům. Míra kriminality se mění podle sociálních trendů, věku, období sociální dezorganizace (války, krize) a podle místa. V českých věznicích je ročně kolem 17 tisíc vězňů, a to buď ve výkonu trestu odnětí svobody, nebo ve vazbě. Nejčastější kriminalita je majetková. Především vloupání, krádeže, podvody, poškozování cizí věci. Až ¾ veškeré trestné činnosti v ČR. Potom je to kriminalita násilná a hospodářská. Na posledním místě je kriminalita mravnostní.²⁵

4.3 KRIMINALITA MLADISTVÝCH PACHATELŮ A JEJÍ PŘÍČINY

Přes veškeré úsilí a péči, která je věnována dětem a mladým lidem musíme brát v úvahu, že do jejich vědomí pronikají i negativní vlivy. Nedostatky v rodinné výchově, problémy ve škole, necitlivý přístup k řešení v osobních těžkostech, to vše deformuje utvářející se představy, názory i postoje mladého člověka a dochází k negativnímu chování, nejednou vedoucímu ke kriminalitě a další protispolečenské činnosti. Kriminalita mládeže, v rámci celkové kriminality, má svá specifika, která jsou zdůvodňována věkovými zvláštnostmi somatického psychického vývoje, dále pak sociální nezralostí mladých lidí a dětí. Na podkladě těchto zvláštností se někteří mladí lidé dostávají do nejrůznějších konfliktů a krizových situací, které nedokážou správně řešit, a dopouštějí se tak protispolečenského jednání, které může později vyvrcholit i v trestnou činnost.

Kriminalita mladých pachatelů nese často rysy vývojového stádia mladého člověka. Objektem zájmu či předmětem útoku se stávají hlavně věci atraktivní k naplňování určitého životního stylu. V současnosti se stále více a více otevírají nůžky mezi možnostmi

²⁴ HA VLÍK, R. *Úvod do sociologie*. 2002: 105

²⁵ JANDOUREK, J. *Úvod do sociologie*. 2003: 77-78

na straně nabídky a poptávky v materiální oblasti. Na jedné straně existuje velká, stále se obměňující nabídka hmotných statků (doprovázena tlakem reklamy a vrstevnických standardů), na druhé straně je stále obtížnější obstarat dostatečné množství legálních finančních prostředků na jejich legální získání.²⁶

Pokud se budeme zabývat příčinami páchaní trestné činnosti u mladé generace, zjistíme, že jsou stejné jako u trestné činnosti vůbec. Odlišují se však některými podmínkami a faktory, mají svá konkrétní specifika. Tyto podmínky a faktory je možno rozdělit do několika kategorií. Jako první je možno uvést kategorii, která je tvořena faktory a podmínkami institucionálního charakteru, které zejména výrazně ovlivňují delikvenci dětí a trestnou činnost dětí a mladistvých. Jde o instituce, na které jsem již poukázala, jako je rodina, škola, učiliště, pracoviště, místo bydliště, společné ubytování, jako internáty, koleje a podobně. Další jsou faktory a podmínky spjaté se subjektivním projevem mládeže, je to charakter práce, volný čas a formy jeho trávení. Na kriminalitu mládeže mají vliv i faktory a podmínky vyplývající z charakteru sociálního a společenského zřízení. V neposlední řadě jsou to faktory, které jsou spjaté s negativními vlivy trvalého nebo dočasného charakteru. Do tohoto okruhu lze zařadit různé závažnější změny v životě jedince, jako je například vliv odloučení od rodičů, nebo od jednoho z rodičů a změna bydliště. Dlouhodobé poznatky ukazují, že nejčastějšími příčinami vzniku protispolečenského jednání mladých jsou neurovnané rodinné poměry, dále pak špatná výchova ve škole, nevhodné využívání volného času spojené s vytvářením závadových vrstevnických part, užíváním návykových látek i nevhodné působení médií, televize, filmu a dalších elektronických zařízení.

Věkové kategorie mladých lidí mají svá **specifika**, která je vhodné brát v úvahu jak při objasňování motivace trestné či jinak trestné činnosti, tak při ukládání výchovných a ochranných opatření, trestních opatření či trestů nebo při aplikaci zvláštních způsobů řízení. Kriminalita mladistvých měla v osmdesátých letech celkem setrvalý stav. Dlouhodobý průměr ukazuje, že v ČR bylo **ročně stíháno průměrně kolem 6000 mladistvých a kolem 4000 pachatelů bylo ve věku do 15 let**, tedy dětí bez trestní odpovědnosti, neboť hranice trestní odpovědnosti je v ČR stanovena od 15. roku věku.

²⁶ NOVOTNÝ, O. a kol. *Kriminologie*. 2004 : 383

V devadesátých letech došlo k podstatnému vzestupu počtů pachatelů z řad dětí i z řad mladistvých na více než dvojnásobek. Tento **vzestup kulminoval v roce 1996, kdy šlo o více než 23000 pachatelů mladších 18 let**. V následujících letech došlo k mírnému poklesu a došlo ke **stabilizaci zhruba na úrovni 18000 osob mladších 18 let ročně**.²⁷

4.4 TYPICKÉ RYSY TRESTNÉ ČINNOSTI MLADISTVÝCH

Typickým rysem a projevem trestné činnosti mladých lidí je **nedostatečná plánovitost přípravy trestného činu**. Navíc mají **potřebu se činy chlubit na veřejnosti či ve společnosti vrstevníků**, což mnohdy vede k jejich dopadení. Nejčastěji páchají majetkovou kriminalitu – krádeže, vloupání a kriminalitu násilnou – loupeže. Jejich jednání bývá často revoltou proti světu dospělých s jejich normami a hodnotami. Dalším znakem je **neschopnost odložit uspokojení svých potřeb na pozdější dobu** nebo se některých potřeb vzdát. Jsou puzeni rychle uspokojit své potřeby, nečekat na vhodnější konstelaci podmínek pro svůj záměr. **Používají i brutální násilí**, ať již vůči osobě či věci. Často je hodnota odcizeného zboží neúměrně nízká v porovnání se škodou způsobenou často zbytečně při vloupání do objektu, auta apod. Někdy i samotné provedení loupežného jednání je pro pachatele důležitější než zisk, který z tohoto počínání vzešel. Pachatel se snaží potvrdit si své schopnosti, prosadit se, přinutit někoho, aby jej poslouchal či aby se ho bál, chce získat uznání ve vrstevnické skupině. Z výzkumu Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, provedeného ve výchovných ústavech, bylo zjištěno, že **chovanci mají prohloubené agresivní tendence**. Jsou neodpovědní, neovladatelní a nekritičtí. Objektem zájmu se stávají věci atraktivní, věci módní či důležité k určitému životnímu stylu.²⁸

²⁷ NOVOTNÝ, O. a kol. *Kriminologie*. 2004 : 381-382

²⁸ NOVOTNÝ, O. a kol. *Kriminologie*. 2004 : 383

4.5 FAKTORY MAJÍCÍ VLIV NA PÁCHÁNÍ TRESTNÉ ČINNOSTI MLÁDEŽÍ

Mnozí mladí pachatelé dříve, než spáchali trestný čin, byli sami obětí kriminality v dětském věku. Lze tak stanovit hypotézu, že **trestná činnost páchaná na dětech a mladistvých je kriminogenní faktor kriminality mládeže**. Na vznik kriminality mohou mít vliv faktory působící uvnitř rodiny, kdy jednotlivé rodiny mají odlišné názory na to, co je dobré pro výchovu jejich potomků a co ne, a také na to, jak jednotlivé výchovné metody uplatňovat. Mezi faktory způsobující vznik negativního prostředí v rodině patří například sociálně ekonomický status rodiny, existenční nejistota a nezaměstnanost, alkoholové a jiné závislosti, složení domácnosti – neúplná rodina, počet dětí, nechtěné těhotenství, rozvedené manželství (rozvodové řízení, nový partner) i absence pomoci ze strany sociálních institucí.²⁹

Toto potvrzuje i vlastní výzkum, provedený v další části mé práce, který se zabývá 6 dětmi z rozvedených, neúplných i úplných rodin, ze kterého je zřejmé, jak vztahy v rodině dítě ovlivňují, jak jej ovlivňuje nedůsledná a benevolentní výchova, výchova bez autorit, závadná vrstevnická skupina, snaha prosadit se za každou cenu, mít svou hodnotu a obdiv.

4.6 PREVENCE KRIMINALITY

Prevenici kriminality je v současné době věnována značná pozornost a je definována jako ofenzivní strategie boje s trestnou činností. Preventivní aktivity se uskutečňují v rámci celostátním, regionálním, a to na úrovni primární, sekundární a terciární prevence. **Primární prevence** se zaměřuje na kořeny delikvence, na hlubší příčiny kriminálního jednání. Zahrnuje celou populaci, dospělé i děti. **Sekundární prevence** se zaměřuje na konkrétní rizikové jedince a skupiny obyvatelstva, vymezené podle věku, druhu ohrožení teritoria atd. Usiluje o odvrácení kriminálního jednání. **Terciární prevence** směřuje k těm, kteří se již protiprávního kriminálního jednání

²⁹ NOVOTNÝ, O. a kol. *Kriminologie*. 2004 : 403-412

dopustili, na místa, které již byly kriminalitou zasaženy a na osoby, které se již staly oběťmi trestných činů.

Prevence kriminality zahrnuje **sociální opatření**, zaměřující se na ohrožené jedince a jejich rodiny, na skupiny obyvatel, rizikové lokality a jejím cílem je změnit nepříznivé socioekonomické prostředí. Dále pak **situační opatření**, jejichž cílem je omezování příležitostí k páčání trestné činnosti, zvyšování rizika dopadení pachatelů a snižování zisků z trestné činnosti. Důležitou roli v prevenci hraje i informování občanů a jejich aktivizace, a to prostřednictvím médií. Cílem je zapojování občanů do aktivního způsobu zvyšování vlastní bezpečnosti i bezpečí svého okolí.

Sociální prevence kriminality je ze všech prevencí zaměřena nejširěji. Zaměřuje se na sociální kriminogenní faktory a jejich překonávání či neutralizaci. Je orientována mj. na záškoláctví, chudobu, nezaměstnanost, na otázky kriminálně preventivního či socializačního působení rodiny, školy a sociálních služeb.³⁰

Každý stát, chce-li se chovat zodpovědně z hlediska budoucího vývoje kriminality v zemi, musí jednak věnovat trvalou a soustředěnou pozornost formám a projevům sociálně patologických jevů u dětí a mladistvých, jednak musí hájit jejich práva a oprávněné zájmy v nejširším slova smyslu. Tato pozornost nesmí být pouze rázu represivního či restriktivního, ale musí mít spíše podobu chápající pedagogicko-psychologické analýzy, jež vyústí ve vhodné preventivní či resocializační zásahy. Proto v roce 2003 vznikl **zákon č. 218/2003 Sb. O odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže** a o změně některých zákonů, který je platný od 1.1.2004 a přinesl celou řadu nových pohledů na zacházení s mládeží. Soudnictví vykonávají jen soudy pro mládež (zvláštní senát). Soudci, státní zástupci, příslušníci PČR a úředníci Probační a mediační služby působící v trestních věcech mládeže musí mít zvláštní průpravu pro zacházení s mládeží. Zákon definuje termín „mládež“ jako děti mladší patnácti let a mladiství. **Dítětem mladším patnácti let je ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok věku. Mladistvý je ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku.**³¹

³⁰ NOVOTNÝ, O. a kol. *Kriminologie*. 2004 : 173

³¹ NOVOTNÝ, O. a kol. *Kriminologie*. 2004 : 377-380

Po rekodifikaci trestního zákona na trestní zákoník účinný od ledna 2010 již není rozlišováno mezi mladistvým a dítětem mladším 15 let, ale všichni jsou souhrnně označeni termínem „**dítě**“. Zůstal však termín **provinění**, který přinesl v roce 2003 zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy. U mladistvého či dítěte se tedy nejedná o spáchaný trestný čin, ale o provinění či **čin jinak trestný**. Čin jinak trestný se používá pouze u dětí do 15 let, neboť tyto do tohoto věku nejsou trestně odpovědné. Od 1.1.2010 je termín trestný čin v trestním zákoníku vymezen jako přečin nebo zločin.

Počátky pozdějšího kriminálního jednání bývají často nenápadné a nezávažné, a proto je lze ve většině případů na začátku poměrně snadno ovlivnit korektivní preventivní socializační prací. To ovšem vyžaduje soustavnou pozornost věnovanou dítěti po celou dobu jeho sociálního zrání, zvláště pak v rodině.³²

³² NOVOTNÝ, O. a kol. *Kriminologie*. 2004 : 414

6. VÝZKUMNÁ ČÁST

V teoretické části práce jsme se seznámili s důležitými pojmy a zjistili jsme, jak je rodina, výchova a škola důležitá pro správný a zdravý vývoj jedince. Zjistili jsme i faktory, které se podílí na větší náchylnosti páčání trestné činnosti či závadném a problematickém chování jedince, stejně tak i, že trestná činnost mladistvých má svá specifika. Zároveň jsme zjistili, že i společnost klade na prevenci kriminality mladistvých velký důraz a snaží se potlačovat kriminogenní faktory.

6.1 CÍL VÝZKUMU

Cílem výzkumu je ověření teoretických poznatků týkajících se vlivu rodinného prostředí na páčání trestné činnosti mladistvými nebo problematického chování dětí, které později může vést až k trestné činnosti v konfrontaci s poznatky zjištěnými detailním rozбором jednotlivých zkoumaných případů dětí a mladistvých, jež jsou v evidenci ochrany mládeže oddělení SPOD, léčení v Psychiatrické léčebně, či jim byl nařízen dohled, ústavní výchova a páčali trestnou činnost nebo činy jinak trestné.

V šesti případových studiích se budeme snažit co možná nejobsáhleji zjistit, jak vypadá rodinné prostředí, ve kterém děti vyrůstaly a pokusíme se nalézt odpovědi na otázky, jaké dysfunkční, neharmonické a nežádoucí faktory se v rodinném prostředí objevovaly, které z nich nejčastěji a jaký význam měly na trestnou činnost či nevhodné chování dětí.

K výzkumu slouží i statistické výstupy **spisů vedených na oddělení Sociálně právní ochrany dětí** v Českých Budějovicích za rok 2009 a rok 2010 a které ukazují, že v roce 2010 nastal mírný nárůst problémových dětí, a to z 1531 na 1610. Děti problémových z úplné rodiny bylo v roce 2009 celkem 798 a v roce 2010 celkem 714. 480 a 602 jich bylo z neúplné rodiny, 106 a 98 z rodiny nové, 109 a 161 z rodiny s druhem/družkou, 27 a 16 u pěstounů a samoživitelů a 11 a 19 u dětí s nařízenou ústavní výchovou.

Pro větší přehlednost přidávám tabulku se zpracovanými údaji oddělení SPOD:

Rodinné zázemí	Rok 2009 (celkem 1531 spisů)	Rok 2010 (celkem 1610 spisů)
Úplná rodina	798	714
Neúplná rodina	480	602
Nová rodina	106	98
Rodina s druhem/družkou	109	161
Pěstounská rodina, samoživitelky	27	16
Ústavní výchova	11	19

V těchto dvou posledních letech odd. SPOD vydalo 11 napomenutí, bylo akceptováno soudem 21 návrhů na vyslovení dohledu nad dítětem, 7 dětem byla nařízena ústavní výchova, u 2 dětí byla naopak zrušena, u 33 dětí bylo vydáno předběžné opatření a byla podána 3 trestní oznámení na Policii ČR. V jejich evidenci bylo celkem 286 trestních spisů, 56 přestupkových spisů, 1410 spisů s výchovnými problémy, 24 spisů z toho s nařízeným dohledem, 105 s uloženými výchovnými opatřeními, 87 spisů s opatřeními dětem do 15 let, 33 spisů s návrhem na předběžné opatření, 7 na ústavní výchovu a žádný na ochrannou výchovu.

Výzkumný soubor

Způsob výběru výzkumného souboru byl podřízen cílům výzkumu tak, aby byl ve vztahu ke zkoumanému problému, tedy princip účelového výběru. Bylo využito

dostupných odborných písemných dokumentů vztahujících se k osobám vedeným v evidenci oddělení SPOD.

K sběru dat využitelných k jednotlivým případovým studiím jsem použila metodu **studia dokumentů**, kterými byly spisy ochrany mládeže referátu sociálních věcí oddělení sociálně právní ochrany dítěte, obsahující zejména zprávy z pohovorů, dále zprávy z psychiatrických léčení, etopedů Dětských domovů a Středisek výchovné péče, psychologů a psychiatrů. Po shromáždění těchto materiálů byla provedena jejich analýza a interpretace výsledků. Z důvodu zachování anonymity dětí byla jejich identita změněna.

Případ č. 1 – Šimon

Narodil se v roce 1996. Po porodu jej matka dala k adopci, kdy v jeho třech letech jej adoptovali noví rodiče: matka ročník 1965 a otec ročník 1968. Tato rodina celkem nakonec adoptovala tři děti - ještě bratra, r. 1995 a sestru, r. 2000. Rodiče v té době žili v manželském svazku a v té době nevěděli nic o biologických rodičích Šimona, ani důvodech, proč byl dán k adopci. Do evidence orgánů SPOD se dostal Šimon prvně v **květnu roku 2005**, tedy jako 9 letý, kdy učitelka ve škole vyslovila podezření, že je doma týrán rodiči. Chlapec měl na těle viditelné hematomy a říkal, že jej otec neúměrně bije. Otec dostal od úřadů napomenutí, přestože přílišné bití popíral. Následným šetřením v rodině bylo zjištěno, že Šimon má asi tak od roku 2002 nezvladatelné projevy chování a občas je za to bit, ale přiměřeně, kdy jeho výchova je obtížná a ovlivňuje i další sourozence.

O pět měsíců později, od podezření na týrání, které nebylo prokázáno a kdy otec dostal napomenutí pro jeden konkrétní incident, ze kterého byly popsány viditelné hematomy, došlo ve škole k vysoce agresivnímu projevu násilí a brutality Šimona vůči spolužákům a učitelce. Ke všem byl vulgární, děti ze třídy kousal a kopal. Na místo byl přivolán i lékař RZS, který doporučil vyšetření pedopsychiatrem.

V červnu 2006 rodiče dětí začali řešit rozvod a všechny tři děti byly před rozvodem svěřeny do péče matce. Otec si našel novou, mladší partnerku a k té se odstěhoval. V listopadu 2006 byli pravomocně rozvedeni a děti zůstaly matce. Otec o děti projevoval zájem minimální, matka na všechny tři děti zůstala sama v původním bydlišti. Nezletilý Šimon měl stále více problémové chování, nespolupracoval ve škole a ani doma. Byl i na dobrovolném pobytu ve Středisku výchovné péče, které doporučil pedopsychiatr, a to od 3.4. do 9.6.2006. Známkován byl převážně pětkami, jeho výchova byla náročná. Otec dával veřejně vinu matce. Šimon se projevoval plačtivě až agresivně, měl slabší, podprůměrné vědomosti, průměrnou slovní zásobu. Byl těžko začlenitelný do kolektivu, neúměrně reagoval na kritiku (urážlivě, nadávkami, obviňováním ostatních). Projevovalo se u něho časté střídání nálad, citově byl nevyrovnaný a jeho reakce neodpovídaly věku. Byl velmi fixován na rodinu a sourozence. Byla mu stanovena diagnóza psychologem: raná deprivace a lehká mozková dysfunkce, syndrom ADHD pozornosti. Bylo zjištěno, že biologické rodině byl odebrán ve třech letech soudem, neboť jej týrali.

V březnu 2007 otec začal manipulovat dětmi na svojí stranu, v té době stále žil s přítelkyní, kvůli které opustil rodinu. Přesto děti zůstaly u matky, která jejich výchovu nezvládala. Od března do června 2009 byla Šimonovi nařízena ústavní léčba v Psychiatrické léčebně v Dobřanech. V té době kradl doma i ve škole, nerespektoval žádná z daných pravidel, normy. Bral věci i svým sourozencům, v rodině docházelo k těžko řešitelným situacím a matka již byla na pokraji sil. Navíc si našla nového přítele a i s dětmi se odstěhovala do jiného kraje a všem tak změnila životní podmínky a zvyklosti.

V červnu 2009, po návratu z PL Dobřany, byl doma i ve škole chvíli klid. O rok později byl Šimon zadržen Policií ČR při vykrádání sklepů v sousedství bydliště, toto bylo později pro nedostatek věku policií odloženo. V té době propadl i ze dvou předmětů, ostatní měl kvalifikované čtyřkami. Sám o sobě říkal, že lže a krade. Ve škole se dopouštěl kázeňských přestupků, ze kterých měl sníženou známku z chování, měl 7 neomluvených vyučovacích hodin. Matka se školou spolupracovala velice ochotně.

V říjnu 2010 matka zjistila, že nezletilá sestra (r. 2000) se nechala fotit nahá, ač se nejednalo přímo o pornografii. Dceři nedokázala vysvětlit, že toto je špatné, proto se obrátila na odd. SPOD o pomoc. Šimon měl v té době ve škole opět problémy, byla víc než zřejmá jeho naprostá nespolupráce, všechny předměty měl kvalifikované pětkami. Matka opět zažádala o umístění Šimona do ústavu, neboť jeho pobyt doma měl negativní vliv na sourozence a ona si s ním sama nevěděla rady, otec byl stále, co se dětí a bývalé rodiny týkalo, naprosto bez spolupráce. Následně byl Šimon ze Základní školy předán Dětskému domovu se Základní školou s diagnózou: masivní poruchy chování. Po jeho nástupu do DD se situace doma zklidnila. V domově je Šimon doteď, domů jezdí na víkendy. Je zjištěno, že má nízkou inteligenci, zvýšenou úzkost, labilitu, snadnou ovlivnitelnost negativními vzory, nedostatečné sociální dovednosti, emocionální deprivaci, což vše ovlivnilo špatné výchovné metody v rodině a nulové zapojení do volnočasových aktivit.

Je tedy velmi pravděpodobné, že Šimon se již nedokáže řádně začlenit do společnosti, nastoupit po škole do práce, dodržovat řád a normy, vést spořádaný život. Spíše je zde předpoklad, že nastoupí dráhu páčání trestné činnosti, bude inklinovat ke zneužívání návykových látek, bezdomovectví či „příživnictví“.

Případ č. 2 – Martin

Narodil se z manželství matky, r. 1971 a otce, r. 1961 v roce 1995. Má vlastního mladšího bratra, r. 1997. V roce 1999 se rodiče po neshodách rozvedli. V roce 2000 však obnovili své soužití, ač se již opětovně nevzali. Do péče odd. SPOD se dostal prvně v **únoru roku 2008**, neboť jej vyšetřovala policie proto, že osahával spolužačky ve škole. V té době byl ve škole agresivní, bez kamarádů, vzteklý a neustále obtěžoval spolužačky. V roce 2004 absolvoval dobrovolný pobyt ve Středisku výchovné péče, ale na jeho chování to nemělo příliš vliv, naopak se s přibývajícím věkem zhoršovalo. V roce 2008 byla situace doma velmi konfliktní, pro orgány a školu byla obtížná komunikace s rodiči. Bylo zjištěno,

že rodiče jsou při výchově nedůslední, že upřednostňují vlastní problémy před problémy svého syna. Navíc syn matku nebere, ani žádnou jinou ženu, jako autoritu. Matka byla ta, kdo v rodině zakazoval a otec ten, kdo zakázané povoloval a matčinu autoritu tak ještě dále snižoval. Navíc měli jako rodiče naprosto odlišné názory na výchovu. Matka byla důsledná, otec benevolentní, čehož Martin velice zneužíval.

Martin počátkem roku 2008 změnil školu, byl vyšetřen psychologem a byl mu diagnostikován syndrom ADHD, poruchy chování, nezralá osobnost. Ani v nové škole se nestal oblíbeným a opět osahával spolužačky. V té době se rodiče opětovně rozešli a soužití již neobnovili. Navíc otec zažádal o svěřeni obou synů do své péče, čemuž soud vyhověl. Matka se s nimi přestala vídat a Martinovi byl nařízen dohled Probační a mediační službou. I přesto v listopadu 2008 vykradl auto, věc řešila policie. Matka jeho spolužáka si na něj stěžovala, že jej vídá, jak sám sebe osahává, sahá si na přirození a „honí si ho“. Byl proto opětovně vyšetřen psychologem, kdy bylo zjištěno, že se u něho jedná o anomální, psychopatický vývoj osobnosti.

Počátkem roku 2009 otec prvně přiznal, že na výchovu syna nestačí, že vidí výchovné problémy a tyto nezvládá. Následně se k tomuto připojila i matka a žádali jeho umístění do PL Opařany, neboť byl na matku velice agresivní. Nikoho neposlouchal, nikoho nerespektoval. V Opařanech byl od 2.3. do 30.5.2009, poté si jej na negativní revers, proti přání pracovníků léčebny, odvezl otec domů. Během pár měsíců ale opět přestal jeho výchovu zvládat a v prosinci 2009 jej do léčebny vrátil. Otec v té době měl navíc problémy sám se sebou, kdy neúměrně holdoval alkoholu. Martin stále naprosto ignoroval autority, neustále používal vulgarity, byl labilní, sebestředný, měl úzkou frustrační toleranci. Po půl roce v PL Opařany mu byl diagnostikován Aspergerův syndrom (porucha autistického spektra, vyznačující se v narušení oblasti sociální interakce, komunikace a představitivosti). Po tomto zjištění byl medikován a 30.6.2010 propuštěn. Po léčích je spavější a klidnější.

Nový školní rok nastoupil na původní ZŠ, již v říjnu měl 34 neomluvených hodin, byl přistižen Městskou policií, jak s partou hází kameny na auta na parkovišti před obchodním domem. V únoru 2011 dostal do školy asistenta, který mu pomáhá při vyučování, ale spolužáci se jej stále bojí, je k nim vulgární a agresivní.

I z tohoto případu je zřejmé, že selhala výchova v rodině, zájem o dítě a výchovné metody. Již mnohem dříve před stanovenou diagnózou rodina zaznamenala poruchy chování svého syna, přesto se je 4 roky snažila zvládat sama a až poté, co bylo zjištěno, že syn se dopustil činu jinak trestného, byly rodině nápomocny další orgány. Další vývoj Martina bude záviset na dodržování medikace, rezistence jeho organismu vůči lékům, dalšímu vývoji a prostředí, ve kterém se bude nacházet.

Případ č. 3 – Jiří

Jiří se narodil v roce 1991. Má mladší sestru, r. 1994. Jeho matka je ročník 1973 a otec ročník 1970. Jeho rodina je úplná. V evidenci odd. SPOD je **od roku 2000** kvůli poruchám chování. V roce 2002 strávil měsíc v PL Dobřany a v roce 2003 další 2 měsíce kvůli organickému poškození – poruše chování. Poté byl umístěn do Dětského domova se školou, avšak ani tento pobyt nijak výrazně nezlepšil jeho chování. V rodině byl zdrojem konfliktů, jeho chování bylo nezvladatelné. Byl agresivní vůči otci a v roce 2007 se z rodiny odstěhoval ke kamarádovi na chatu. Následně byl zajištěn Policií ČR a bylo mu naměřeno 1 promile alkoholu v dechu.

Doma kradl peníze, choval se suverénně. Ve škole byl agresivní, proto školy střídal, ale v žádné se mu nelíbilo. O psycholožce se vyjádřil jako o „krávkě“, jeho otec je prý „hovado a svině“, protože ho v minulosti jen peskoval a přikazoval mu. Proto se s ním pere a je vůči němu agresivní. Byl mu diagnostikován disharmonický vývoj osobnosti.

Počátkem roku 2008 spáchal loupežné přepadení pošty v obci. V té době se ho báli i rodiče. Při lékařské prohlídce měl popálené nohy, kdy sám uváděl, že se mlátí rozpálenou tyčí přes nohy, že tyč je lepší než řetěz a že jeho kamarád má AIDS. V té době už doma opět nebydlel, přebýval u nějakého svého kamaráda. V dubnu 2008 se opětovně popral s otcem, napadení řešila policie, následně mu byl stanoven dohled PMS. O měsíc později vyslovila matka podezření na alkoholovou závislost svého syna a žádala o nařízení

soudního dohledu. Na základě podaného předběžného opatření mu byla následně nařízena ústavní výchova v Diagnostickém ústavu. Tam se choval velice slušně, až ústav vyslovil podezření, že nemá co na nařízené ústavní výchově dělat. Mezitím byl uznán soudem vinným pro provinění loupež a dostal podmíněný trest odnětí svobody, kdy v podmínce je do současné doby. V současné době přebývá u známých či kamarádů, s rodinou se moc nevidá a není ani trestně stíhán.

Těžko soudit, kde se zde stala chyba. Možná otec jen vyžadoval dril a řád, místo aby svého syna pohladil, povzbudil. Možná syn jen těžším způsobem prožíval pubertu a sám sebe hledal. Matka spíš v celé výchově stojí v pozadí, není příliš zřejmé, jaký vztah má ona sama se svým manželem. Až čas ukáže, jestli se dá Jiří na dráhu kriminální nebo dokáže vést řádný život a to své místo si někde najde a bude spokojen jak on, tak jeho rodiče.

Případ č. 4 – Michal

Narodil se v roce 1993 do úplné rodiny vysokoškolsky vzdělaných rodičů. Matka je ročník 1962, otec ročník 1959. Nemá žádné sourozence. Nebyl v evidenci odd. SPOD jako dítě, až **v roce 2010**, kdy mu bylo 17 let se na úřad obrátila matka, protože Michal odmítal chodit na střední školu, chytil se party, jezdil motorovým vozidlem bez řidičského oprávnění, přičemž byl přistižen a úřady mu byl vysloven zákaz řízení. V té době se již Michal ve škole projevoval agresivně, stejně tak i doma vůči matce. Měl snížené známky z chování.

Pár měsíců předtím, než Michal přestal chodit do školy, se jeho rodiče pro neshody a novou partnerku otce rozvedli a Michal byl svěřen do výchovy matce. Otec se přestal v původní rodině angažovat a na začínající problémové chování syna zůstala matka sama. V listopadu 2010 Michal přerušil studium a zaevidoval se na Úřadu práce. Dva měsíce poté, co byl v evidenci úřadu se s kamarádem dopustil loupežného přepadení, za což byl

stíhán Policií ČR. Následně fyzicky napadl dva mladíky, což bylo šetřeno opět policií, tentokrát jako přestupek. V současné době je v podmíněném odsouzení za provinění loupeže a do školy stále nechodí. Živí jej matka, s otcem dobré vztahy nemá.

Je tedy i v tomto případě otázkou, kam se v následujících měsících či letech Michal vydá a jaký bude jeho život dál. V rodině byly problémy už před jeho nechutí dokončit střední školu, neboť jeho jediná životní opora – rodiče, se hádali a otec si našel novou partnerku, kvůli které rodinu opustil. Jeho matka pak na pár měsíců na všechno rezignovala, řešila sebe samu a až synova nechut' projevená ústně a důrazně, že nebude chodit do školy, ji přinutila vzniklou situaci řešit přes úřady a problémy se na sebe pak ještě nabalily, kdy Michal se začal dopouštět i velmi závažné trestné činnosti, za kterou byl odsouzen.

Případ č. 5 – Robert

Narodil se v roce 1993 do manželství matky, r. 1974 a otce, r. 1975. Rodiče se rozvedli v roce 1998 a do výchovy byl svěřen matce. Matka si našla nového přítele, se kterým žije i v současné době a z tohoto svazku se narodily oba jeho polorodí sourozenci, bratr r. 2000 a sestra r. 2006. V evidenci odd. SPOD je **od roku 2005**, kdy fyzicky napadl cizího muže a věc řešila policie. O tři roky později, tedy v roce 2008, v jeho 15 letech byl prvně odvezen na záchytnou protialkoholní stanici, neboť byl přistižen při kontrole prováděné Městskou policií v nočních hodinách s 2,38 promile alkoholu v dechu. Totéž se opakovalo i následující dva měsíce po sobě. S úřady poté začala ochotně spolupracovat i jeho matka, která vyslovila podezření na kvartální pijáctví svého mladého syna.

V roce 2009 ukončil studium střední školy, chtěl jít studovat na jiný obor a tak ukončil školu na vlastní žádost. Později začal studovat novou střední školu. Opakovaně byl přistižen při jízdě městskou hromadnou dopravou bez platné jízdenky a přestupkově pro toto jednání řešen. Byl pozván na psychologické vyšetření, kam se opakovaně bez omluvy nedostavil. V březnu 2009 byl opět přistižen pod vlivem alkoholu, kdy se navíc dopustil provinění výtržnictví a věc řešila policie. Matka přiznala, že na synovu výchovu nestačí, že syn nerespektuje žádná rodinná pravidla a chtěla by, aby mu byla nařízena ústavní

výchova. V srpnu 2009 byl opětovně na záchytné protialkoholní stanici, měl přes 3 promile alkoholu. V té době vůbec nechodil domů, matka nevěděla kde a s kým syn je a SPOD podalo podnět na výchovné opatření. Toto bylo akceptováno a Robertovi byl nařízen dohled. Přesto se situace doma moc nezlepšila, Robert doma lhal a byl vyloučen ze školy, kterou studoval na vlastní žádost. Našel si pak brigádu a vztahy s matkou se zlepšily. To vydrželo tři měsíce a Robert pak začal doma krást, byly s ním opět výchovné problémy, opětovně bylo zjištěno požití alkoholu a více než 2 promile. Matka přestala zvládat jeho výchovu. Policie ČR se začala zabývat proviněním krádeže a v listopadu 2010 proti němu bylo zahájeno tr. stíhání. V téže době byl opět zajištěn pod vlivem alkoholu.

V současné době je odsouzen soudem, kdy mu byly jako trest vyměřeny obecně prospěšné práce, které dosud nevykonal. Doma moc nebývá, poflakuje se po sídlišti a většinu času tráví s kamarády nebo u své 15 leté přítelkyně. Navíc si matka myslí, že syn propadl hraní automatů. Kde na ně bere peníze, netuší.

Zde se sešlo několik rizikových faktorů najednou, předpokládám, že Robert nezvládne začlenění do standardní společnosti, zůstane u svého alkoholu, příp. automatů a poflakujícího se způsobu života a prostředky na obživu si bude shánět trestnou činností. Jeho rodiče se rozvedli brzy po jeho narození a s odstupem času se narodily dva polorodí sourozenci. Matka jej navíc měla v brzkém věku. Nedokončil žádnou střední školu, má jen základní vzdělání, na brigádě vydržel tři měsíce, pak zjistil, že je lepší se poflakovat a nic nedělat. Matka ho již nyní nechce živit, kvůli financím se tak jejich nedobré vztahy ještě zhoršily, což vedlo k tomu, že se v současné době skoro nevidají. Není tak nikdo, kdo by jej směřoval v životě dál, nutil jej k řádu a dodržování daných pravidel.

Případ č. 6 – Daniel

Daniel se narodil v roce 1993 svobodné matce, r. 1970 a ženatému otci, r. 1959. Jeho otec je cizinec a nikdy s nimi nežil ve společné domácnosti. Má dva polorodé sourozence, které má jeho matka s různými partnery. Staršího bratra, r. 1990 a mladší

sestru, r. 2002. Vychováván byl matkou a její matkou, která s nimi žije ve společné domácnosti. V evidenci odd. SPOD je **od roku 2007**, kdy se na oddělení obrátila škola s žádostí o pomoc, neboť Daniel ve škole vyhrožoval spolužákům zabitím a tyto spolužáky pak fyzicky napadali jeho známí. Odmítal chodit do školy a neuznával autority. Věc řešila i policie, pro nízký věk však byla odložena. Matka se školou od začátku nespolupracuje, stejně tak babička. Obě ženy navíc Daniela neustále omlouvají, že je hodný, že si vše vymýšlí ostatní děti, že on jim vždy vysvětlí, jak to bylo a cizí děti i škola lžou. Škola navíc řešila podezření, že Daniel krade spolužákům mobilní telefony, což opět rodina i sám Daniel, popřeli. Ve škole měl velmi špatný prospěch a často chyběl. Rodina ho omlouvala pro zdravotní problémy.

Sociální pracovnice v několika následujících týdnech a měsících opakovaně prováděly šetření v rodině Daniela, avšak nikdy nebyl nikdo doma zastížen, či se rodina nedostavila na předem domluvené schůzky. Na konci školního roku 2007 měl 220 zameškaných a omluvených hodin. O prázdninách dělal reparát, neboť propadl z jednoho předmětu. Tento udělal a nastoupil tak do dalšího ročníku. V té době mu byl nařízen dohled PMS. Již v listopadu dalšího školního roku měl 60 neomluvených hodin, na konci školního roku jich bylo již 189.

Po psychologickém vyšetření byla rodině doporučena změna školy na ZŠ praktickou, a to kvůli mentálnímu opoždění. Toto rodina neakceptovala, Daniel pak začal šikanovat spolužáky a učitele a přestal nosit do školy veškeré pomůcky a celé vyučování, když už náhodou ve škole byl, bojkotoval.

V srpnu 2008 poškodil násilím dveře, věc byla řešena Městskou policií. Opakovaně jezdil MHD bez platné jízdenky. Dopustil se provinění krádeže, věc byla řešena policií. Od nového školního roku přestoupil na praktickou ZŠ, v prosinci měl již 30 zameškaných hodin, byl charakterizován jako líný, opět nenosil potřebné pracovní a školní pomůcky a nedodržoval školní řád. Rodina se o jeho prospěch ve škole zajímala a absence mu omlouvala zdravotními důvody.

V červnu 2009 napadl cizího muže, byl stíhán pro ublížení na zdraví a výtržnictví. Nenastoupil bez udání důvodu na střední školu, která s ním v listopadu ukončila studium.

V květnu 2010 byl policií stíhán pro provinění krádež, porušování domovní svobody a loupež. Soudem byl uznán vinným a dostal trest výkonu obecně prospěšných prací ve výměře 140 hodin, které do současné doby neodpracoval. V září 2010 bylo zahájeno jeho trestní stíhání pro distribuci drog. O tomto soud ještě nerozhodl.

Matka s babičkou jej stále živí, má jen základní školní vzdělání a ve svém nízkém věku byl již opakovaně trestně stíhán a souzen. Momentálně má tedy „rozjetou“ kariéru recidivisty, kdy trestnou činností si obstarává prostředky na obživu a navíc je zřejmě uživatelem drog. Pohybuje se v partách závadových osob a jeho život nemá žádný řád. Rodina ho již tolik neomlouvá, obě ženy nyní vidí problematický způsob života, který vede, ale s nastalou situací již nedokážou nic dělat.

6.2 ZÁVĚR VÝZKUMU

Z provedeného výzkumu na šesti mladých mužích je zřejmé, že všichni pocházejí buď z neúplné rodiny od narození, nebo z rodiny, která se rozpadla během jejich dětství. Většina z nich pochází z rodin, kde je nižší inteligence, nižší sociální začlenění, nižší vzdělání. Toto všechno jsou rizikové faktory pro závadové chování dětí, což výzkum potvrdil. Na tomto malém vzorku mladých mužů je vidět, že záškoláctví, lži, nevhodné chování jako je neúcta k autoritám, řádu a povinností, je pomalu na denním pořádku. A odtud už to je jen krůček ke spáchání prvního provinění či činu jinak trestného. Nevybitá agrese se odrazí v napadení cizí osoby, loupežném přepadení. Potřeba nedostatku peněz je „vyřešena“ krádeží, citová neangažovanost rodiny je „vyvážena“ požíváním alkoholických nápojů, sebepoškozováním se, záškoláctvím – hledáním party, která dítě přijme, kde bude něco znamenat.

Z případů je možné i zjistit, že rozdílné názory na výchovu, vzorec, kdy jeden zakáže a druhý povolí, jsou velice rizikovými pro další vývoj jedince. Je zřejmé i to, že neshody v názorech na výchovu můžou rozložit rodinu jako takovou, kdy rodiče sami nevydrží neshody ohledně problematického chování dítěte a prosazování vlastního názoru

a hledají útočiště u jiného, nového partnera a rodina se pak rozpadá. Většinou jsou to matky, které pak s dítětem dále zůstanou, kterým soud dítě svěří do péče.

Případy také ukazují, že problémové děti nejsou jedináčkové, většinou jsou to děti, které pocházejí z více sourozenců, častěji však polorodých a od mala vnímají střídání partnerů svých rodičů a s tím i související různé formy výchovy, styly života a životní názory na život jako takový. O to obtížnější pro ně může být přejímání rodičovských vzorů, když tyto jsou často jiné a nové.

Stejně tak je z případů na první pohled patrné, že děti nemají žádné volnočasové smysluplné aktivity, které by zaplnily jejich čas. Rodiče sami často řeší své partnerské problémy a nestarají se o to, kde a s kým jejich děti tráví čas. Povolují jim pobývat u kamarádů, cizích lidí, poflakovat se po sídlišti a zřejmě zpětně nezjišťují, jak dítě s volným časem nakládá. Neexistuje tedy zpětná vazba. Dá se říci, že rodiče jsou možná rádi, že jejich děti se „zabaví sami“ a oni nemusí do jeho zabavení investovat svůj čas a energii.

ZÁVĚR

Z provedeného výzkumu a studia odborné literatury k tématu je zřejmé, že dysfunkce v rodině, a to týkající se rodinných vztahů členů v rodině, rodinného zázemí, výchovy, volnočasových aktivit dětí, začlenění se do vrstevnických part a neuznávání autorit, mají vliv k tendencím projevů nevhodného chování a sklonům k páčání přestupků i trestné činnosti. Bylo zjištěno, že prvotní problémy, které už mohou signalizovat pozdější vážný problém, jsou rodinou často bagatelizovány, omlouvány, přehlíženy. Řešeny začínou být většinou až ve chvíli, kdy je negativní, agresivní, odmítavé, vulgární a nepřizpůsobivé chování namířeno přímo proti členům rodiny, nebo jej ve své kompetenci řeší policie či jiné úřady a vyjde tak na povrch. Následně je pak z většiny zjišťováno, že do té doby toto chování probíhalo víceméně skrytě a dítě pak s věkem „přitvrdilo“ ve svém jednání.

Rodina jedince, jak již bylo v úvodu zmíněno, ovlivňuje, učí jej, předává mu zkušenosti i vzory chování, které jedinec pak v pozdějším životě sám aplikuje na svůj vlastní život, kterým ovlivňuje nejen sebe, ale i ostatní členy rodiny. Je-li předáno chování nevhodné, závadné či nezákonné, je velká pravděpodobnost, že jedinec převeze tento vzor negativního chování a sám v něm bude pokračovat. Dítě je tvárné a potřebuje správné vzory, autoritu i dohled. Potřebuje cítit lásku, podporu, ale současně vědět, kde jsou mantinely a co je špatné a co dobré. Nikdy nemůže stát plnohodnotně suplovat rodiny. Ale rodina, kde je zřejmé, že výchova, soužití či prostředí neodpovídá minimálně průměru, by měla být pod dohledem úřadů, které by svojí autoritou měly působit výchovně jak na dítě samotné, tak na rodiče, kteří to sami nezvládají. A pokud tento prvopočátek podchycení špatného selže, je již na státu, aby vynakládal prostředky a síly k prevenci a vedl problémové děti k řádnému životu a aby vůbec existovaly prostředky, jak dosáhnout kýžené prevence a nemusely se pak vynakládat nemalé prostředky na celé procesy trestního řízení, správního řízení či dokonce výkonu trestu odnětí svobody.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže je k mladistvým pachatelům benevolentnější než trestní zákoník k dospělým pachatelům. Za páchanou trestnou činnost (provinění) jim hrozí poloviční tresty a navíc soud, případně státní zástupce, má více možností uložení trestů. A to jak trestu odnětí svobody, podmíněného odsouzení, obecně prospěšných prací, tak i trestů alternativních – dohled probačního úředníka, zákaz vstupu na určitá místa, uložení výchovných opatření. Tyto alternativní tresty mohou vést k uvědomění si negativního dopadu jednání jednotlivce a nepáchání již další trestné činnosti. Stejně tak můžou vést i k úmyslnému zneužívání, kdy „dítě“ ví, že nemůže být více postiženo, že státní aparát na něho musí hledět benevolentněji než na dospělého pachatele, a tak bude trestnou činnost páchat dál a spoléhat na to, že trest nebude nikdy tak vysoký. Pak ale přijde doba, kdy dítě samo už bude dospělým jedincem a bude jen na něm, jestli bude pokračovat v rozjeté kriminální kariéře i s možností vyššího trestního postihu.

Vlastní zpracování bakalářské práce bylo vedeno snahou ukázat na některé nedostatky a slabá místa vyskytující se ve výchově mladých a vedoucí pak i k jejich protispolečenskému jednání. Problémovému chování a jednání mladých a dospívajících se věnuje v poslední době značná pozornost. Aby však veškeré preventivní aktivity byly skutečně účinné, je třeba se zaměřit na příčiny tohoto asociálního chování. To je v současné společnosti, kde chybí úcta jednoho ke druhému a k autoritám, která je poznamenána korupcí a „mamonářstvím, těžké. Chceme-li od mladých, aby se chovali čestně, spravedlivě, byli ochotni pracovat a podílet se na rozvoji naší společnosti, musíme k tomu také vytvářet podmínky. Dbát v první řadě na dodržování zákonnosti, řešit bez rozdílu nešvary a tvrdě postihovat všechny, i ty dospělé co zákon porušují a nečinit výjimky.

Jak jsem ve své práci poukázala, s postupným vývojem a růstem dítěte, se snižuje výlučné postavení rodiny. Na funkci výchovy a vzdělání působí vedle rodiny i jednotlivé složky a instituce. Mezi ně patří s určitostí škola, jejíž úloha při ovlivňování a dotváření osobnosti dítěte a mladého člověka není jen v rozvíjení znalostí a schopností, ale také v tvorbě morálních zásad a hodnot, v tvorbě vztahu ke společnosti. Snad bude na místě, zde ocitovat myšlenku více než 300 let starou, že hlavním úkolem školy je učit a vychovávat, ale především vychovávat. Autorem této myšlenky byl J. A. Komenský. Dnes je potřeba se urychleně k této myšlence navrátit. Vychovávat by však neměla jenom

školská zařízení, ale především celá společnost. Do státních funkcí by měli být voleni lidé s čistým morálním štítem, aby se stali autoritou pro všechny, především mladé, aby v nich vytvořili chuť poprat se s problémy a vytvářet nové hodnoty. Vychovávat můžeme všichni, a to v běžném denním životě, kupříkladu svým osobním morálním příkladem i motivací.

Jsem si vědoma, že problematiku bakalářské práce jsem vzhledem k šíři tématu nevyčerpala, že některé problémy by vyžadovaly důkladnější rozbor, přesto si myslím, že jsem poukázala na řadu problémů, které se ve výchově mladých objevují a je nucena je za rodinu řešit společnost. Bylo by určitě nesprávné se i domnívat, že vývoj naší mladé generace je a bude potom přímočarý, bez konfliktů či menších problémů. Přesto však nemůžeme přehlížet některé jevy, které plynou ze specifík mladých, jako je lehkomyšlný vztah k životu, jeho hodnotám, neúcta k práci a k lidem, k vlastním rodičům, různé formy násilí, užívání alkoholu a drog a páchání trestné činnosti.

Sama nejsem rodičem, ale i přesto mám v sobě zakořeněný přístup rodičů mých vlastních, způsob, jakým mě vychovávali, jak se mnou trávili volný čas, jak jsme dodržovali společné večere ve všední dny a navíc i obědy o víkendu, jak jsme měli doma rozděleny domácí práce, jak je zajímal můj prospěch a chování ve škole a mezi spolužáky, jak vždy chtěli vědět s kým a kde jsem, kdy se vrátím. Myslím, že jsem své dětství prožila šťastně a totéž bych jednou chtěla předat i svým dětem. I v kontextu s tím, že doba se změnila, co dříve fungovalo samozřejmě, to již dnes nefunguje a o to větší zájem je třeba dětem dávat najevo, na druhou stranu je ale nedusit láskou či povinnostmi. A vědět, že pokud se rodina z jakéhokoli důvodu a jakékoli příčiny rozpadne, že dítě se samo o sebe nepostará, že jsme tu my, dospělí, kteří bychom neměli zapomenout, že dítě jsme chtěli a že ono je na prvním místě. Ne my a naše problémy.

Z těchto důvodů mi tato práce pomohla se podrobněji seznámit s takovouto závažnou oblastí rodinného života a současně se pro mě stala návodem ke zkvalitnění vlastního vnímání a přístupů jak v rodině, tak v práci.

SEZNAM LITERATURY

1. ANTIER, E. *Agresivita dětí*. 1. vyd. Praha : Portál, 2004. ISBN-80-7178-808-2. 104 s.
2. BAKALÁŘ, E. NOVÁK, M. a D. a kol., *Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné*. 1. vyd. Praha : Nakladatelské lidové noviny, 1996. ISBN-80-7106-157-3. 256 s.
3. CRABB, L. *Manželství je vztah*. 1. vyd. Praha : Návrat domů, 1994. ISBN-80-85495-31-7. 152 s.
4. DYTRYCH, Z. ; MATĚJČEK, Z. *Děti, rodina a stres*. 1. vyd. Praha : Galén, 1994. ISBN-80-85824-06-X. 214 s.
5. HAVLÍK, R. *Úvod do sociologie*. 4. vyd. Praha : Karolinum, 2002. ISBN-80-246-0381-0. 128 s.
6. JANDOUREK, J. *Úvod do sociologie*. 1. vyd. Praha : Portál, 2003. ISBN-80-7178-749-3. 231 s.
7. KON, I. S. *Kapitoly z psychologie dospívání*. 1 vyd. Praha : SPN, 1986. 181 s.
8. MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. 2. vyd. Praha : Avicenum, 1989. 335 s.
9. MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha : Portál, 1994. ISBN-80-85282-83-6. 98 s.
10. MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. 2. vyd. Praha : Portál, 1995. ISBN-80-7178-006-5. 108 s.
11. MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 1. vyd. Praha : Portál, 1996. ISBN-80-7178-085-5. 143 s.
12. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN-80-85850-24-9. 144 s.
13. NOVOTNÝ, O. ZAPLETAL, J. a kol., *Kriminologie*. 2. vyd. Praha : ASPI Publishing, 2004. ISBN-80-7357-026-2. 452 s.
14. PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*. 1. vyd. Ostrava : Amosium Servis, 1995. ISBN-80-85498-27-8. 234 s.
15. TRNKA, V. *Děti a rozvody*. 1. vyd. Praha : Avicenum, 1974. 216 s.